

Prostitution i Norden

Konferensrapport, Stockholm 16–17 oktober 2008

Prostituutio Pohjoismaissa

Konferenssiraportti, Tukholma 16.–17. lokakuuta 2008

Prostitution i Norden

Konferensrapport, Stockholm 16–17 oktober 2008

Prostituutio Pohjoismaissa

Konferenssiraportti, Tukholma 16.–17. lokakuuta 2008

Charlotta Holmström & May-Len Skilbrei

Prostitution i Norden

Konferensrapport, Stockholm 16–17 oktober 2008

Prostituutio Pohjoismaissa

Konferenssraportti, Tukholma 16.–17. lokakuuta 2008

ANP 2008:739

© Nordiska ministerrådet, Köpenhamn 2008

ISBN 978-92-893-1754-2

Tryck: Scanprint as

Omslag: Toppetasjen i Oslo. <http://www.toppetasjen.net/>

Upplaga: 1 000

Tryckt på miljövänligt papper som uppfyller kraven i den nordiska miljösvanemärkningen.

Publikationen kan beställas på www.norden.org/order. Fler publikationer på

www.norden.org/publikationer

Printed in Denmark

Nordiska ministerrådet

Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K
Telefon (+45) 3396 0200
Fax (+45) 3396 0202

Nordiska rådet

Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K
Telefon (+45) 3396 0400
Fax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och är en viktig partner i europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill styrka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Prostitution i Norden – Konferensrapport,
Stockholm 16–17 oktober 2008

Svensk version.....7

Prostituutio Pohjoismaissa – Konferenssiraportti,
Tukholma 16.–17. lokakuuta 2008

Suomenkielinen versio.....47

Prostitution i Norden

Konferensrapport, Stockholm 16–17 oktober 2008

Svensk version

1. Projektet ”Prostitution i Norden”	9
1.1 Inledning	9
1.2 Bakgrund.....	10
1.3 Syfte, frågeställningar och de nationella delstudierna	11
2. Sammanfattning av projektets resultat.....	15
2.1 Omfattning och förekomst	15
2.2 Sociala insatser och rättslig hantering	20
2.3 Förhållningssätt och attityder	28
3. Analytisk diskussion.....	35
3.1 Prostitution som ett socialt problem	35
3.2 Avslutning.....	40
Referenser	41
Appendix – Konferensinbjudan och preliminärt program	45

1. Projektet ”Prostitution i Norden”

1.1 Inledning

Prostitutionsfrågan väcker engagemang hos både politiker och bland allmänheten och det faktum att människor köper och säljer sex upplevs som en utmaning för de nordiska välfärdstaterna. Att utforma en prostitutionspolitik är emellertid komplext, inte minst beroende på att prostitutionsmarknaden är stadd i ständig förändring. Det finns både skillnader och likheter mellan de nordiska länderna beträffande prostitutionsmarkandens utveckling, prostitutionens omfattning, lagstiftning, sociala insatser samt attityder och förhållningssätt. Såväl historiskt (Pedersen 2007) som under senare tid (Skilbrei 2003) har prostitutionsfrågan gjorts till föremål för jämförelser mellan de nordiska länderna.

Kunskap om olika lösningar på de gemensamma utmaningar som prostitutionen i Norden medför är angelägen. Med fokus på skillnader och likheter i de nordiska ländernas prostitutionspolitik har de nordiska jämställdhetsministrarna (MR-JÄM) gett det Nordiska institutet för kunskap om kön (NIKK) i uppdrag att genomföra ett forskningsprojekt. Syftet med projektet har varit att beskriva, belysa och analysera situationen avseende prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden. Projektet initierades för att skapa ett gemensamt kunskapsunderlag med ett jämställdhetsperspektiv. Elva nordiska forskare, från olika discipliner och samtliga nordiska länder, har medverkat. Fil.dr. Charlotta Holmström och dr.polit May-Len Skilbrei har fungerat som projektledare. Projektet har löpt över ett år och forskarna har arbetat med tre problemområden: (1) förekomst och omfattning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden, (2) rättslig hantering och sociala insatser riktade mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden, samt (3) attityder och förhållningssätt till prostitution och människohandel för

sexuella ändamål i de nordiska länderna. Därtill inkluderas befintlig kunskap om de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

Föreliggande rapport syftar till att presentera och diskutera huvudresultaten från detta forskningsprojekt. Inledningsvis diskuteras en prostitutionsmarknad stadd i förändring och de nordiska ländernas sätt att hantera denna. Därefter presenteras resultaten från delprojekten, med utgångspunkt i studiens frågeställningar. Rapporten avslutas med en analytisk diskussion om projektets frågeställningar och resultat.

1.2 Bakgrund

De senaste decenniernas politiska och ekonomiska förändringar har påverkat prostitutionsmarknaden, både inom och utanför de nordiska länderna. Framför allt har en ökande global orättvisa och en förändrad gränspolitik mellan Västeuropa och forna Sovjetunionen/Östeuropa, gjort att transnationell prostitution till de nordiska länderna har ökat.

Med det ökande antalet utländska kvinnor i prostitution, har frågan om människohandel för sexuella ändamål hamnat högt på den politiska agendan. Samtliga nordiska länder har utvecklat strategier för att hantera problemet, både i form av förebyggande arbete, rättsliga åtgärder och stöd till offer. Den förändrade situationen utmanar de juridiska förhållningssätten och de sociala insatserna inom respektive land. En annan utmaning är att de nordiska länderna har skrivit under och ratificerat internationella konventioner om människohandel. Samtliga nordiska länder har skrivit under FNs protokoll om människohandel, Palermoprotokollet¹, vilket trädde i kraft 2003 och länderna har infört egna förbud mot människohandel för att svara upp mot förpliktelserna i relation till detta. Samtliga länder har också skrivit under, och Norge och Danmark ratificerat, Europarådskonventionen mot människohandel, vilken trädde i kraft i år.

¹ Alla de nordiska länderna bortsett från Island har också ratificerat Palermoprotokollet, det vill säga att protokollet är stadfäst och att dess målsättningar i tillräcklig grad är inkorporerat i den nationella lagstiftningen och insatserna. Danmark har skrivit under och ratificerat Palermoprotokollet, men Grönland och Färöarna är undantagna förpliktelserna i protokollet.

1.3 Syfte, frågeställningar och de nationella delstudierna

Projektets övergripande syfte har varit att utveckla och fördjupa kunskap om prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden. Tre delsyften har formulerats;

- 1) att redogöra för och diskutera de uppskattningar som har gjorts beträffande män och kvinnor i prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden
- 2) att beskriva och analysera lagstiftning och sociala insatser som riktar sig mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden
- 3) att kartlägga och beskriva attityder och idéer om prostitution och människohandel för sexuella ändamål bland män och kvinnor i de nordiska länderna

Projektets första delsyfte har varit att sammanställa kunskap gällande förekomst och omfattning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Ambitionen har också varit att kritiskt granska och diskutera de olika metoder som ligger till grund för beräkningarna. Forskarna har löst denna uppgift på olika sätt och med olika metoder. I synnerhet utgörs grunden för studierna av offentliga dokument, kunskapssammanställningar från olika myndigheter och organisationer samt forskningsrapporter. I flera fall har kompletterande intervjuer genomförts. I det norska bidraget tar Marianne Tveit och May-Len Skilbrei sig an frågan kring omfattning och förekomst i relation till de sociala insatser som erbjuds i Norge. Charlotta Holmström fokuserar på befintlig kunskap om situationen i Sverige. I de danska bidragen diskuterar Marlene Spanger och Jeanett Bjønness bland annat vanskligheter med att kvantifiera antalet personer i prostitution. Anne-Maria Marttila redogör för situationen i Finland med utgångspunkt i tillgängliga beräkningar. Även det isländska bidraget inbegriper en presentation och diskussion av situationen på Island gällande förekomst av prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Projektets andra huvudtema fokuserar på hur prostitution och människohandel för sexuella ändamål hanteras genom sociala insatser och lagstiftning. Forskarna från de fem nordiska länderna beskriver rådande lagstiftning och hur den har kommit till stånd. Dessutom redogörs för

sociala insatser inom området och vilken ideologisk grund dessa vilar på. Skilbrei beskriver den rättsliga hanteringen av prostitutionsfrågan i Norge i sitt bidrag. Här diskuteras i huvudsak förhållandet mellan hallickparagrafen och människohandelsparagrafen i den norska lagstiftningen. Vidare beskriver Tveit och Skilbrei de olika sociala insatser som erbjuds i Norge med fokus på hur de förhåller sig till varandra. Annelie Siring för i sitt bidrag en diskussion om den svenska lagstiftningen. Diskussionen förs med utgångspunkt i en kvalitativ studie som belyser myndigheters förståelser och tillämpningar av sexköpslagen. I det danska bidraget lägger Marlene Spanger i första hand vikt vid diskussionen om människohandel i Danmark och analyserar utvecklingen och förändringen av lagstiftningen. Situationen i Danmark diskuteras också i Jeanett Bjønness bidrag. I detta analyseras de sociala insatsernas utformning och förändring över tid. När det gäller den finska lagstiftningen diskuterar Marttila den rättsliga hanteringen av situationen gällande transnationell prostitution. Slutligen beskriver Gísli Hrafn Atlason och Katrín Anna Gudmundsdóttir hur prostitution och människohandel för sexuella ändamål hanteras såväl rättsligt som genom sociala insatser på Island.

Projektets tredje tema är attityder och förhållningssätt till prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Delstudierna har utformats på olika sätt. I Jari Kuosmanens bidrag presenteras resultat från en kvantitativ studie om attityder till sexköpslagen och människors erfarenheter av sexköp i Sverige. I Norge har Synnøve Jahnsen valt att besvara frågeställningarna genom två kvalitativa studier. Utifrån en mediaanalys beskriver Jahnsen hur synen på prostitution och människohandel för sexuella ändamål tar sig uttryck i debatter kring kriminalisering av prostitutionskunder. I ett annat bidrag presenterar Jahnsen resultat från en kvalitativ studie av diskussioner om sexköp och sexköpslagstiftning på internetsidan www.sexhandel.no.² I det finska bidraget fokuserar Marttila på den finska kriminaliseringsdebatten och hur synen på prostitution och människohandel för sexuella ändamål tar sig uttryck i denna. I de danska delstudierna intresserar sig både Bjønness och Spanger för offentliga aktörers syn på prostitution och hur utformningen av sociala och rättsliga insatser präglats av denna. Atlason och Gudmundsdóttir redogör för resultat från tidigare studier gällande attityder och förhållningssätt till prostitution på Island.

² Internetsidan är initierad och finansierad av Barne- og likestillingsdepartementet.

Sammantaget bidrar delstudierna till att skapa en övergripande förståelse för situationen såväl inom som mellan de nordiska länderna. I viss utsträckning är det möjligt att göra deskriptiva jämförelser gällande omfattning, förekomst, rättslig hantering och sociala insatser. Resultaten från de delstudier som behandlar attityder och förhållningssätt medger dock inga deskriptiva jämförelser. Istället för att jämföra på en empirisk nivå syftar diskussionen kring dessa delstudier till att fördjupa förståelsen för förhållningssätt till prostitution och människohandel i olika empiriska och nationella kontexter.

2. Sammanfattning av projektets resultat

2.1 Omfattning och förekomst

Att diskutera omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i de nordiska länderna är angeläget av flera skäl. Prostitutionsmarknaden är idag differentierad. Den största delen av prostitutionen i de nordiska länderna antas äga rum inomhus. Samtidigt är de uppskattningar som presenteras i stor utsträckning baserade på observationer och registreringar av den synliga gatuprostitutionen. Ökningen av antalet utländska kvinnor i prostitution, människohandelsärenden och personer som annonserar på Internet, har också gjort att polis och sociala myndigheter har problem med att överblicka utbredningen. Det är också svårt att bedöma hur många kvinnor som har fallit offer för människohandel till de nordiska länderna eftersom det finns uppenbara brister i sättet att beräkna antalet offer. I första hand baseras uppskattningarna på antalet rättsfall och/eller på uppgifter inhämtade från socialarbetare eller andra organisationer. Samtidigt finns det anledning att tro att de flesta offer för människohandel sällan upptäcks av myndigheterna. Det finns också svårigheter med att avgöra vad som är att betrakta som människohandelsärenden och vad som inte är det. Gränsdragningen mellan prostitution och människohandel skiljer sig åt mellan länderna, vilket innebär att något som hantearas som ett prostitutionsärende i ett land kan betraktas som ett människohandelsärende i ett annat.

Hur kunskap kring förekomst och omfattning genereras inom de olika länderna skiljer sig åt. Framför allt handlar denna skillnad om vem som räknar och hur man räknar när man gör uppskattningar av personer i prostitution och personer som blivit offer för människohandel för sexuella

ändamål. I den norska delstudien om omfattning av prostitution och människohandel beskriver Tveit och Skilbrei hur ansvaret för kunskapsinsamlingen i Norge i första hand ligger på Pro Sentret.³ De personer i prostitution som räknas in i den årliga kartläggningen i Norge är i stor utsträckning personer som har varit i kontakt med Pro Sentret och dess personal, antingen genom uppsökande socialt arbete eller genom att de har sökt hjälp själva. Pro Sentret räknar också synliga prostitutionsannonser i tryckta tidningar och på Internet. Därutöver har man genom prostitutionsinsatser i Bergen och Stavanger översikt över de gatuprostitutionsmiljöer som finns där. För 2007 uppger Pro Sentret att 2 654 kvinnor var i prostitution i Norge, varav 1 157 på gatan. Då prostitutionens omfattning värderas utifrån vem som har haft kontakt med stöd- och hjälpinstanser eller annonserat, fångas inte all prostitution upp, hävdar Tveit och Skilbrei. Väsentlig kunskap saknas exempelvis om män som säljare i prostitution. Tveit och Skilbrei konkluderar att de beräkningsmetoder som används och den syn på prostitution som tillämpas har betydelse för den kunskap som genereras. Författarna menar således att det är angeläget att beakta just metoder och perspektiv när man gör uppskattningar i antal. Det har på senare år skett en stark ökning av antalet utländska kvinnor i prostitution i Norge. Hur många av de utländska kvinnor som befinner sig i prostitutionen och som har blivit utsatta för människohandel är svårt att uppskatta. Tveit och Skilbrei beskriver ett flertal problem med att försöka uppskatta omfattningen av människohandel. Hur ska man sammanställa beräkningar gjorda av olika organisationer på olika vis? Vilka uppgifter ska beräkningarna bygga på? Därtill poängteras att antalet fällande domar, troligtvis enbart belyser en liten del av det antal personer som utnyttjas i prostitution och i migrationsprocesser till Europa. Detta belyses i Skilbreis artikel.

I Sverige är det liksom i Norge framför allt aktörer inom socialt arbete som ansvarar för att uppskatta läget och utvecklingen av prostitutionsmarknaden. Framför allt fokuserar man på den inhemska prostitutionen. Prostitutionsgrupperna i Sveriges tre storstäder har kunskaper om förekomst och omfattning genom de personer de möter i sitt arbete; på gatan, i rådgivning och behandling. Samtidigt har Socialstyrelsen ansvar för att följa den generella utvecklingen över tid genom att regelbundet samman-

³ Pro Sentret är en verksamhet i Oslo som erbjuder sociala insatser riktade till kvinnor och män som säljer sexuella tjänster samt ett nationellt kompetenscenter för prostitution.

ställa och redovisa kunskap om prostitutionsmarknaden i Sverige. Rikskriminalpolisen ansvarar för att beskriva och följa utvecklingen avseende människohandel, vilket görs genom regelbundna rapporter. I den svenska delstudien redogör Charlotta Holmström för de uppgifter som finns tillgängliga. Enligt uppgifterna finns cirka 300 kvinnor i gatuprostitution och cirka 300 personer annonserar på Internet. Hur många som har utsatts för människohandel är osäkert. Prostitutionsgrupperna har uppmärksammat en successiv minskning av gatuprostitutionen de senaste tio åren. Huruvida minskningen kan tolkas i ljuset av den svenska sexköpslagstiftningen eller av utvecklingen av kommunikationsmedel som Internet och mobiltelefoner är oklart. Det är emellertid tydligt att prostitutionsmarknaden förändrats och differentierats. Liksom Tveit och Skilbrei lyfter Holmström fram betydelsen av att beakta val av metoder och perspektiv vid uppskattningar av omfattning. Holmström menar att den kunskap som finns tillgänglig präglas av en specifik syn på prostitution och av den kontext den är producerad i. Kunskapen om inomhusprostitution och om män som säljer sex är inte särskilt stor, vilket hänger samman med vilka kontexter som det undersökande arbetet riktar sig mot. Även kunskapen om män som köper sex är begränsad.

En utvecklingstendens på den danska prostitutionsmarknaden är att prostitution i större utsträckning än tidigare förekommer på massageklinikerna och i eskortverksamhet. Samtidigt har gatuprostitutionen i Köpenhamn blivit allt mer synlig under de senaste åren, genom ett ökat antal utländska kvinnor (Rasmussen 2007: 34). I Danmark annonseras prostitution i ökande grad på Internet och möjligheterna till kartläggning av prostitutionens omfattning är begränsade. Emellertid är det just tidnings- och internetannonser som används som källor till att beräkna prostitutionens omfattning i Danmark. Enligt Videns- og formidlingscenter for Socialt Udsattes⁴ beräkning fanns under perioden juni 2006 och juni 2007 minst 5 567 personer i den synliga prostitutionen (Socialministeriet 2007). Inom gruppen beräknas den så kallade klinikprostitutionen vara mest omfattande (3 278), följt av gatuprostitutionen (1 415). I Bjønness bidrag diskuteras hur beräkningar av prostitutionens omfattning används som utgångspunkt för diskussioner och politik, även om de är osäkra. I det mörkertal som antas vara stort ryms personer som inte annonserar, dold prostitution på Internet (till exempel genom kontaktannonser), unga per-

⁴ Centret är en del av Servicestyrelsen som lyder under Velfærdsministeriet.

soner och vuxna som byter sex mot gåvor eller tjänster, prostitution på sex- och swingerklubbar samt prostitution bland transvestiter och transsexuella (Rasmussen 2007: 40).

Spanger diskuterar hur uppskattningar av transnationell prostitution och människohandel används av danska myndigheter och semioffentliga aktörer som objektiva och sanningsenliga siffror. Genom att uppvisa ett högt antal offer för människohandel, menar Spanger, tilldelas kampen mot människohandel hög politisk prioritet. Spanger hänvisar bland annat till Rigspoliets Nationale Efterforskningsstøtteeenter (NEC) som ställer sig frågande till den offentliga debatten om människohandel i Danmark. NEC ser en diskrepans mellan den dominerande uppfattningen, som är att människohandel är ett stort problem i Danmark, och polisens identifiering av ett relativt lågt antal offer.

I början av 1990-talet resulterade den ekonomiska lågkonjunkturen och en ökande arbetslöshet i Finland, samt omstruktureringen av ekonomin i det forna Sovjetunionen, i att prostitutionens omfattning ökade. I samband med denna utveckling uppstod diskussioner bland både den finska allmänheten och bland beslutsfattare. I Marttilas delstudie beskrivs emellertid kännedomen om den finska prostitutionsmarknaden som ytterst begränsad. Den kunskap som finns tillgänglig grundar sig på olika typer av uppskattningar och uppgifterna varierar. Några mera övergripande beräkningar av antalet personer i prostitution eller bedömningar av prostitutionsmarknadens struktur i Finland har inte gjorts. Uppgifter från polis, socialarbetare och forskare gällande andelen utländska personer i prostitutionen varierar. En uppgift som nämns är att det rör sig omkring 50 %. Frågan är emellertid föremål för häftig debatt. De flesta kommer från Ryssland, de baltiska länderna (i huvudsak Estland), Vitryssland och Ukraina. Inte heller på Åland är prostitutionen kartlagd. Enligt uppgift förekommer ingen synlig gatuprostitution men däremot finns det kvinnor som via svenska hemsidor säljer sex på Åland.⁵ Enligt den svenska rikskriminalpolisen är färjtrafiken mellan Sverige och Finland/Estland en vanlig väg för människohandlare. Denna går via Åland (Rikskriminalpolisen 2007).

På Färöarna finns inga uppgifter om organiserad eller synlig prostitution. Däremot görs antaganden om att kvinnor säljer sex mot till exempel

⁵ Intervju med Vivan Nikula, chef för jämställdhetsfrågor vid Ålands landskapsregering, genomförd av Jennie Westlund, mars 2008.

droger.⁶ På Grönland finns inte heller några uppgifter om synlig eller organiserad prostitution. Vad som däremot uppges förekomma är sex som bytesvara, mot exempelvis tak över huvudet.⁷

För Island har de senaste tio åren inneburit förändringar av prostitutionen och människohandeln, menar Atlason och Gudmundsdóttir. Under loppet av en relativt kort tid har prostitutionen blivit mer synlig. Dock vet man mycket lite om omfattningen. Enligt opublicerade resultat från en undersökning 1985 förekom olika former av prostitution på Island; bland unga drogmissbrukare, organiserad prostitution och prostitution i tidningarnas kontaktannonser. År 2001 publicerade Justitie- och kyrkoministeriet en rapport som beskrev prostitutionen och dess sociala miljö på Island. I rapporten uppmärksammades att prostitutionen kan vara kopplad till de så kallade stripklubbarna (Ásgeirsdóttir m.fl. 2001).

De nordiska länderna har erfarit ett ökande antal utländska kvinnor på prostitutionsmarknaden under de senaste åren. Sedan millennieskiftet har både Norge och Finland sett ett ökat antal kvinnor från Östeuropa på den inhemska prostitutionsmarknaden. Det norska kompetenscentret för prostitution, Pro Sentret, daterar den stora förändringen av den norska prostitutionsmarknaden till 2001. Redan tidigare fanns dock många thailändska kvinnor i prostitution, men dessa befann sig i inomhusprostitutionen och hade lite kontakt med den norska hjälpapparaten. I Finland ökade antalet utländska kvinnor i prostitution i slutet av 1990-talet (Lehti & Aromaa 2002). Särskilt kvinnor från Estland och Ryssland etablerade sig på den finska prostitutionsmarknaden. Idag utgör kvinnor från Östeuropa en fortsatt stor del av den finska prostitutionsmarknaden. Situationen i Norge har emellertid förändrats. Under de senaste tre åren har ett stort antal kvinnor från Nigeria uppmärksammats i prostitutionen. År 2007 utgjorde de 30 % av de kvinnor som socialarbetare var i kontakt med i prostitutionen (Pro Sentret 2008). En ny stor grupp på den norska prostitutionsmarknaden är kvinnor från Bulgarien. I Danmark beräknas att cirka 45 % av kvinnorna i prostitution är utländska. Även här kommer kvinnorna från Östeuropa och Västafrika, men också från Sydamerika och Sydostasien, i synnerhet från Thailand. I Sverige är situationen en annan. Även om transnationell prostitution från ett flertal länder förekommer, framför allt

⁶ Intervju med Elin Reinert Planck, daglig leder på Kvinnohuset, Färöarna, genomförd av Jennie Westlund, juni 2008.

⁷ Intervju med Jette Eistrup, antropolog som jobbar på Sundhetsdirektoratet på Grönland, genomförd av Jennie Westlund, juni 2008.

från Östeuropa, har inte stora grupper av utländska kvinnor etablerat sig på den synliga prostitutionsmarknaden på samma vis som i Norge, Finland och Danmark.

2.2 Sociala insatser och rättslig hantering

De nationella prostitutionsmarknaderna har alltså genomgått stora förändringar de senaste tio åren. Utvecklingen har emellertid inte varit den samma i de nordiska länderna. Prostitution och människohandel för sexuella ändamål har stått högt på den offentliga agendan i Norden och den mest centrala frågan har varit lagstiftning. Att denna visar prov på likheter kan bland annat förklaras genom perioder av gemensam lagstiftning. Mycket av den isländska lagstiftningen tillkom exempelvis under den period då länderna tillhörde Danmark. Prostitutionslagstiftningen inom Norden visar samtidigt prov på stor variation; från att i Sverige förbjuda sexköp till att på Island fram till att så sent som 2007 förbjuda att försörja sig genom sexförsäljning. I alla länderna råder förbud mot koppleriverksamhet, men hur prostitution definieras och vilka former för organisering och utnyttjande av andras prostitution som räknas som koppleri varierar.

Avseende människohandel för sexuella ändamål har samtliga nordiska länder instiftat förbud. Även om förebyggande åtgärder och bekämpande av människohandel har hög prioritet i alla nordiska länder skiljer sig utformningen av lagen något åt. Handlingsplaner som syftar till prevention och skydd av offer för människohandel har redan formulerats och implementerats i flera länder.

När det gäller sociala insatser har dessa i första hand utformats med sikte på den nationella prostitutionen. Mot bakgrund av det ökande antalet kvinnor i transnationell prostitution framkommer nya behov som kräver förändringar i de nordiska ländernas sociala och rättsliga insatser. Mot bakgrund av denna situation har projektets andra delsyfte varit att samla relevant och aktuell kunskap om lagstiftning och sociala insatser i frågor som berör prostitution och människohandel i de nordiska länderna.

När det gäller lagstiftning riktad mot prostitution och människohandel har en rad lagförändringar genomförts i de nordiska länderna under de senaste 15 åren. I Norge har den så kallade hallickparagrafen förändrats och utvidgats och en ny lag om människohandel instiftats. Skilbrei tolkar

förändringen av hallickparagrafen i mitten av 1990-talet i relation till den norska prostitutionsmarknadens utveckling. Prostitutionen förändras, lagen följer efter.⁸ År 2003 ändrades hallickparagrafen för att anpassas till den nya människohandelslagen. Förändringen innebar att den idag endast avser främjandet av andras prostitution, inte utnyttjande av den. Människohandelsparagrafen som instiftades samma år, riktar sig å andra sidan mot just dem som genom våld, hot eller missbruk av en sårbar situation utnyttjar en person till prostitution, tvångsarbete eller andra tvångstjänster. Skiljbrei belyser i sitt bidrag diskussionerna som föregick lagstiftningen och analyserar förhållandet mellan de två paragraferna. Nu står Norge inför en ny förändring. Efter allt att döma kommer det att införas ett generellt förbud mot att köpa sexuella tjänster i Norge. Införandet av förbudet har under de senaste åren föregåtts av intensiva diskussioner inom politiken, i media, bland aktivister och aktörer på fältet och bland allmänheten. Förbudet syftar till att minska efterfrågan och på så vis också förebygga människohandel.

De diskussioner som har föregåtts av förbudet mot sexköp i Norge har givetvis influerats av situationen i Sverige, där det sedan januari 1999 råder förbud mot köp av sexuella tjänster. Utgångspunkten för den svenska prostitutionslagstiftningen är att prostitution kan betraktas som mäns våld mot kvinnor. Lagen kan beskrivas som normativ eftersom dess huvudsyfte är att påverka generella attityder och förhållningssätt bland befolkningen till prostitution. År 2006 gjordes 163 polisanmälningar gällande köp av sexuell tjänst. 108 av dessa ledde till fällande dom (BRÅ 2007). Året därefter gjordes 189 polisanmälningar. Av dessa ledde 85 till fällande dom (BRÅ 2008). Sedan juli 2002 har Sverige också, liksom Norge och Danmark, en människohandelslagstiftning som kriminaliserar människohandel för sexuella ändamål. Sedan juli 2004 inkluderar lagen även människohandel inom landets gränser och människohandel syftande till andra former av exploatering såsom tvångsarbete och organhandel. I Sirings bidrag belyses den svenska sexköpslagen genom en beskrivning av förhållandet mellan myndigheters uppfattning och användning av lagen och de målsättningar som formulerades i lagförarbeten. Siring diskuterar också hur den praktiska tillämpningen av lagen kan tolkas i relation

⁸ År 1995 inkluderades uthyrning av lokaler för prostitutionsverksamhet i hallickparagrafen i Norge. Vidare genomfördes ytterligare förändringar av paragrafen i början av 2000, då man bland annat införde förbud mot att annonsera om sexuella tjänster.

till vad som har avsetts med lagstiftningen. Framför allt uppehåller sig Siring vid hur myndigheter uppfattar förhållandet mellan manlig prostitution och sexköpslagen.

När det gäller den rättsliga hanteringen i Danmark avkriminaliserades prostitution 1999. Detta innebar att förbudet mot att försörja sig på prostitution togs bort.⁹ År 2002 infördes en människohandelsparagraf i den danska lagstiftningen som i likhet med den svenska och den norska lagstiftningen inbegriper människohandel för både sexuella ändamål och för tvångsarbete och organhandel. Utöver människohandelsparagrafen har Danmark liksom övriga nordiska länder lagstiftning gällande hallickverksamhet. Vidare pågår även i Danmark sedan en tid tillbaka en politisk diskussion om just sexköparens roll i prostitutionen. Detta nyvaknade intresse för sexköparen förklaras i Spangers bidrag av att frågan kring människohandel för sexuella ändamål på senare år har fått ökad politisk uppmärksamhet och prioritet, vilket föranlett att synen på prostitution håller på att förändras. Spanger menar att det ökade antalet migranter i prostitution i Danmark har lett till en politisering och professionalisering av prostitutionsinsatserna, något som har gjort människohandel till ett eget policyområde. Uppmärksamheten kring människohandel har också stärkt en feministisk diskurs om prostitution i den danska offentligheten, menar Spanger. Färöarna och Grönland lyder under dansk lag. Samma regler gäller alltså där som i Danmark på flera områden. Så vitt vi vet har inte prostitutions- och människohandelslagstiftningen använts på Färöarna och Grönland. Grönland och Färöarna är undantagna de förpliktelser Danmark har i förhållande till Palermoprotokollet.

Under de senaste tio åren har ett flertal lagförändringar gällande prostitution även genomförts i Finland. Detta berör även Åland, som lyder under den nya finska lagstiftningen. I slutet av 1990-talet gjordes ändringar i kopplerlagstiftningen med lindrigare straff som följd och 2004 tillades grovt koppleri i lagstiftningen, vilket bland annat förbjuder publicering av prostitutionsannonser. Under samma period, i slutet av 1990-talet, väckte gatuprostitution särskilt mycket diskussion i Finland. Framför allt handlade debatten om den allmänna ordningen; gatuprostitutionen

⁹ Avkriminaliseringen innebar inte att prostitution ska betraktas som laglig verksamhet. Personer i prostitution har inte rätt att vara med i A-kassan eller få ersättning vid arbetslöshet. De har inte heller rätt till ersättning under tjänst- eller föräldraledighet, eller rätt att gå i pension i förtid och få så kallad ”efterlön”. Det är också olagligt att sälja sex medan man är i Danmark på turistvisum (Holm 2007).

ansågs störa andra aktörer på offentliga platser och 1999 godkände Helsingfors stad en ny ordningsstadga som förbjöd både försäljning och köp av sex på offentlig plats. Prostitution blev föremål för debatt och våren 2002 presenterade regeringen ett förslag på en revidering av Lagen om befrämjandet av säkerheten på offentlig plats. I oktober 2003 trädde ordningslagen i kraft. Enligt regeringspropositionen lades en ny proposition fram 2005 om ändring av strafflagen så att sexköp skulle bli allmänt straffbart, och diskussioner om frågan pågår än.

Prostitution begränsas även genom förändringar i den finska utlänningslagen. Sedan 1999 kan en utländsk medborgare avvisas från Finland om denna ”med motivering kan antas sälja sexuella tjänster”.¹⁰ Detta förbud berör emellertid inte EU-länders medborgare, eller medborgare av de länder som icke är medlemmar i EU, men som undertecknat Schengen-avtalet. Enligt Pro-tukipiste¹¹ har denna lag haft stor betydelse för situationen för utländska kvinnor i prostitution i Finland. Sedan oktober 2006 är det också förbjudet att köpa sex av en person som är föremål för koppleri eller människohandel. Än så länge har man inte haft några rättsfall. En anledning till detta, tror man, kan vara att det är svårt att bevisa att köparen varit medveten om att det rört sig om koppleri eller människohandel.

Genom sin närhet till Ryssland och Estland blev Finland tidigt utsatt för utmaningar gällande att hantera transnationell prostitution. I Marttilas delrapport beskrivs hur frågan om sexhandel har varit kopplad till frågan om organiserad kriminalitet och gränssäkerhet, och hon förstår detta som ett försök att skydda välfärdsgränserna i Finland. Diskussioner om transnationell prostitution som en fråga om jämställdhet och mänskliga rättigheter har, enligt Marttila, inte varit lika viktiga i Finland som i andra nordiska länder.

Islands prostitutionslagstiftning förändrades senast 2007 då ett förbud mot att tjäna pengar på egen eller andras otukt avlägsnades. Atlason och Gudmundsdóttir beskriver hur vissa menade att denna lagförändring skulle kunna tolkas som en legalisering av prostitution, medan andra påpekade att det är skillnad mellan att legalisera prostitution och avkriminalisera

¹⁰ Ett liknande förbud finns även i Danmark och Sverige, och man har också diskuterat att införa det i Norge, men frågan har avvisats.

¹¹ Pro-tukipiste (”Pro-stödcentret”) är en frivilligorganisation som arbetar för sexarbetares civila och mänskliga rättigheter i Finland. Organisationen erbjuder också socialt stöd och hälsovård.

säljaren. Då förbudet om att försörja sig på prostitution togs bort ersattes detta med en ny artikel i lagen som förbjöd erbjudanden om, förmedling av och förfrågningar om sex mot ersättning via offentlig annonsering. Det blev således straffbart att annonsera om försäljning eller köp av sex. I lagen finns också ett förbud mot koppleri. Inte förrän 1992 inleddes termen prostitution i den isländska lagstiftningen.¹² Vid denna tidpunkt revideras lagen så att förbudet nu enbart gällde sexförsäljning som kontinuerlig försörjningsstrategi och inte om det skedde vid ett fåtal tillfällen. Vidare blev termen könsneutral, från att tidigare enbart ha riktat sig till ”lösaktiga kvinnor” riktade sig nu lagen till både män och kvinnor i prostitution.

När det gäller sociala insatser riktade mot prostitution och människohandel i de nordiska länderna varierar både innehåll och organisering av dessa. I Tveits och Skilbreis delstudie framhålls betydelsen av att undersöka det sociala arbetets utformning för att analysera hur prostitution som fält regleras i samhället. I den norska delstudien beskrivs hur socialt arbete med prostitution något förenklat kan delas in i två huvudinriktningar beroende på vilken ideologi som ligger bakom arbetet: (1) En nolltolerans mot prostitution eller en syn på prostitution som nedvärderande och skadlig, där målet är att hjälpa kvinnor och män ut ur prostitution, och (2) ett skadereduktions- och rättighetsperspektiv, där målet är att stötta kvinnor och män i prostitution, reducera skador och säkra deras rättigheter i den situation de befinner sig i.

Sedan början av 1980-talet har flera sociala och hälsoinriktade insatser som riktar sig till kvinnor och män i prostitution etablerats i Norge. Några av insatserna drivs och finansieras av offentlig sektor, och andra av privata och ideella organisationer. De flesta jobbar mest med kvinnor i gatu-prostitutionen, men har under de senaste åren även börjat etablera kontakt med kvinnor i inomhusprostitution. I dag är manlig prostitution inte föremål för något uppsökande arbete. I det norska utbudet av sociala insatser varierar både ideologisk ståndpunkt och arbetssätt. Exempelvis lägger Pro Sentret och de prostituerades intresseorganisation PION, som i huvudsak finns i Oslo, vikt vid skadereduktion och rättighetsperspektivet. Kirkens Bymisjon i Oslo strävar däremot efter att få kvinnor ut ur prosti-

¹² Den isländska lagstiftningen bygger som sagt på den danska, och det förklarar att begreppet prostitution inte användes. Fortsatt definierar den danska strafflagen prostitution som ”könslig usædelighed”.

tution och skapa möjligheter till en alternativ framtid. Skillnaden syns också i verksamheternas fältarbete. Medan Pro Sentret i första hand arbetar med korta möten på fältet med utdelning av kondomer och glidmedel och förmedling av kortfattad information strävar Kirkens Bymisjon efter fördjupade möten och samtal. Skillnader i arbetssätt mellan olika verksamheter ser emellertid olika ut på olika ställen i landet, menar Tveit och Skilbrei. Ideologiskt kan verksamheterna skilja sig åt, medan de i praktiken arbetar på relativt likartade och kompletterande sätt, menar författarna.

Även i Sverige finns sedan ett antal år ett specifikt socialt arbete med prostitution. I Stockholm, Göteborg och Malmö finns så kallade prostitutioner grupper inom ramen för den kommunala verksamheten. I arbetet ingår uppsökande fältarbete i framför allt gatumiljöer, men sedan en tid tillbaka i viss utsträckning också på Internet, i rådgivnings- och stödverksamhet och behandlingsarbete. I verksamheten ingår också förebyggande arbete, exempelvis genom information till skolor och andra aktörer. Utöver detta finns en verksamhet inom ramen för den kommunala organisationen som är inriktad mot sexköpare, kallad KAST. Syftet är i första hand att erbjuda stöd och ibland behandling åt dem som vill sluta köpa sex. Utöver att storstadskommunerna erbjuder sociala insatser arbetar en del ideella organisationer såsom Stadsmissionen med uppsökande arbete och olika former av stöd. Det finns också viss riktad hälso- och sjukvård i Sverige. Exempelvis erbjuder sprutbytesverksamheten i Malmö insatser för kvinnor i prostitution och missbruk och i anslutning till prostitutioner enheten i Stockholm finns en sjukvårdsmottagning. Till skillnad från i Norge är de sociala insatser som erbjuds i Sverige i stor utsträckning inriktade mot att få kvinnor och män ut ur prostitutionen.

År 2005 formulerade den danska regeringen en handlingsplan mot prostitution med titeln "Et andet liv". I anslutning till handlingsplanen etablerades "Kompetencecentret Prostitution" som ett landstäckande sekretariat i Udsatteenheden under Servicestyrelsen. I centrets verksamhet ligger fokus både på förebyggande åtgärder och skadereduktion. I Danmark inriktas de sociala insatserna i stor utsträckning på uppsökande arbete. Arbetet syftar till att förebygga och reducera skador och erbjuda socialt bistånd och omsorg och även till att stödja utsatta personers rättigheter och sociala medborgarskap, genom "empowerment" (Rasmussen 2007: 116). Vidare erbjuder härbärgets för kvinnor i prostitution Reden i Köpenhamn kvinnor som vill lämna prostitutionen möjligheter till att

delta i självhjäpsgrupper. Utöver Reden håller även andra sociala verksamheter öppet för personer som själva vill söka hjälp. Även telefon- och internetrådgivning ingår som en del i det sociala arbetet. I Bjønness' delstudie beskrivs hur utformningen av de sociala insatserna i Danmark har präglats av en specifik syn på prostitution. Under de senaste 20 åren har utredare och forskare påpekat att det saknas forskningsbaserad kunskap om orsakerna till och skadeeffekterna av prostitution, utan att det har resulterat i att forskning prioriteras. Istället har man fortsatt att utforma sociala insatser baserade på antaganden om vad prostitution beror på och har för konsekvenser, hävdar Bjønness. Detta, menar hon, har idag resulterat i att många kvinnor i prostitution i Danmark har svårt att känna igen sig i de problembeskrivningar som formuleras.

I Finland är de sociala insatserna organiserade runt Pro-tukipiste, en Helsingforsbaserad frivilligorganisation. Organisationen finns även i Tammerfors. Verksamheten erbjuder socialt stöd och hälsovård till personer i prostitution och bedriver även uppsökande arbete. Då gatuprostitutionen i Finland har minskat avsevärt på senare år har möjligheterna till att bedriva uppsökande arbete emellertid utmanats. Det uppsökande arbetet bedrivs därför idag mycket över Internet. Pro-tukipiste driver också ett program speciellt inriktat mot män och transpersoner i prostitution. De insatser som erbjuds av Pro-tukipiste är i huvudsak inriktade på skaderekuktion. De har inget "exitprogram", men erbjuder hjälp att lämna prostitutionen om ett sådant behov uttrycks. Det finns också andra icke-statliga organisationer som erbjuder social stödverksamhet. Förbundet Monikanaiset (Monika-kvinnorna) riktar sig till invandrarkvinnor med våldserfarenheter, och Brottsofferjouren, Våldtäktskriscentralen och Förbundet för mödra- och skyddshem kan också erbjuda hjälp till våldsutsatta kvinnor eller kvinnor i prostitution.

Vid en genomgång av offentliga dokument och handlingsplaner på Island framträder en tydlig konsensus gällande värdet och betydelsen av sociala initiativ riktade mot prostitution och människohandel. Trots detta, finner Atlason och Gudmundsdóttir emellertid att det endast finns en organisation som erbjuder specifik hjälp till personer i prostitution. Stigamot, "kvindernes uformelle graesrodsbevaegelse", erbjuder råd och hjälp till offer för könsrelaterat våld och beskriver explicit personer i prostitution som en av deras målgrupper. Här erbjuds dels möjligheter att bearbeta utsatta livssituationer och dels rådgivning via en särskild telefon-

linje, riktad mot just denna grupp. Under 2007 användes denna telefonlinje av 22 kvinnor och tre män (Stigamót 2008). Utöver dessa insatser erbjuds kvinnor i prostitution även i viss utsträckning hjälp och stöd på andra ställen, exempelvis på Kvindernes krisecenter och på Konukot, ett härbärge för kvinnor.

Varken på Grönland eller på Färöarna finns sociala insatser speciellt riktade mot personer i prostitution. Troligtvis beror detta på att kunskapen om prostitution och människohandel här är begränsad. Inte heller på Åland finns sociala insatser eller stödåtgärder för personer i prostitution.

I Norge har fokus på människohandel dels lett till förändring av lagstiftningen och dels till att de norska myndigheterna formulerat tre handlingsplaner om människohandel på fyra år. Medan den första handlingsplanen enbart fokuserade på handel med kvinnor och barn, har man i Norge i ökande grad uppmärksammat andra former för människohandel. Utvecklingen har också gått i riktning mot ett ökat fokus på offrens rättigheter och behov, medan man i början av arbetet mot människohandel varit mest upptagen av strafföreläggande och gränskontroll. De sociala insatser som traditionellt har arbetat med nationell prostitution, har i stor utsträckning organiserat om sin verksamhet för att kunna möta de behov som utländska kvinnor i prostitution och möjliga människohandelsoffer har. I Finland arbetar man med att hantera frågan om transnationell prostitution genom både rättsliga och andra åtgärder. Finland har redan en lång erfarenhet av utländska kvinnor på prostitutionsmarknaden och det sociala arbetet som riktas mot prostitutionen är anpassat efter detta. Även i Danmark har det ökande antalet utländska kvinnor i prostitution påverkat och präglat debatten om prostitution och lett till att två handlingsplaner mot människohandel har formulerats på kort tid och ett förbud mot människohandel har införts. Spanger beskriver i sitt kapitel hur människohandel har vuxit fram som ett policyfält, vilket har medfört förändrade relationer mellan aktörer på prostitutionsfältet. I Sverige har diskussionerna om människohandel för sexuella ändamål lett till lagändringar på området. Som nämnts tidigare infördes människohandel för sexuella ändamål som ett nytt brott i Sverige år 2002 och år 2004 utvidgades straffområdet till att även gälla människohandel som inte är gränsöverskridande och som också kan inbegripa andra former av utnyttjande, exempelvis tvångshandel eller organhandel. I juli 2008 presenterade den svenska

regeringen en första handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

På Island infördes ett förbud mot människohandel 2003, och arbetet med att formulera en handlingsplan pågår.

2.3 Förhållningssätt och attityder

Den tredje problemställningen i projektet har varit att kartlägga och beskriva attityder och idéer om prostitution och människohandel för sexuella ändamål bland män och kvinnor i de nordiska länderna. Det är alltid svårt att kartlägga attityder, speciellt när det gäller svåra och känsliga frågor. Risker för bias är flera. Uppgiften har hanterats på olika sätt i de olika länderna, bland annat beroende på vilken typ av kunskap som har funnits tillgänglig sedan tidigare. I Sverige har det, tack vare nationell tilläggsfinansiering, genomförts en surveyundersökning som syftar till att kartlägga attityder och förhållningssätt till sexköpslagen och erfarenheter av sexköp och sexförsäljning. Med undantag av den svenska undersökningen har övriga forskare i projektet inte haft möjligheter eller resurser att genomföra egna attitydundersökningar. Empiriskt material har istället i första hand samlats in genom kvalitativa studier.

I projektet har således frågan om attityder och förhållningssätt undersökts och analyserats på flera nivåer. Medan en del studier lägger fokus på diskurser om prostitution är andra studier inriktade på att beskriva och analysera resultat från attitydundersökningar gällande prostitution och prostitutionspolitik. I den norska delstudien undersöker Synnøve Jahnsen hur norsk media har belyst frågan om kriminalisering av sexköpare i Norge under perioden 2006 och 2007. Framför allt lyfter Jahnsen fram de argument som har fått utrymme i debatten. Den mediala debatten visar sig utgå, å ena sidan, från en och samma grundförståelse; att prostitution är ett socialt problem, som bäst hanteras genom socialpolitiska insatser. Å andra sidan finner Jahnsen att norsk media under denna period rapporterar om hur prostitutionsmarknaden har förändrats i Norge och nu behöver hanteras på ett nytt sätt. Den norska prostitutionsmarknaden beskrivs som utspridd och oöverskådlig och sägs störa allmänheten. Situationen framställs som okontrollerbar och som ett ordningsproblem. Analysen visar att argumenten för och emot kriminalisering av sexköparen inte ramas in av

en jämställdhetsdiskurs som har gjorts i Sverige. Istället uttrycks förståelsen för situationen i Norge i andra termer, såsom exempelvis att prostitution är ett ordningsproblem eller ett problem som väcker behov av att skydda Norge från internationell, organiserad kriminalitet.

Vidare undersöker Jahnsen diskussioner på debattforumet www.sexhandel.no, en internetsida som lanserades i januari 2006 av Barne- og likestillingsdepartementet i Norge. Nätsidan innehåller information om prostitution och människohandel och ett interaktivt forum där besökare kan diskutera olika perspektiv på sexköp. Nätsidan riktar sig till allmänheten, men särskilt till män som köper sex och potentiella sexköpare. En överordnad målsättning är att insatsen ska reducera marknaden för sexuella tjänster. Majoriteten av inläggen på forumet är skrivna av sexköpare. Syftet med Jahnsens studie har varit att undersöka hur män med sexköps-erfarenheter förklarar köp av sexuella tjänster. Även i detta sammanhang tolkar Jahnsen de åsikter som kommer till uttryck på forumet i ljuset av diskurser om kön, kommersialitet och sexualitet. I analysen av sitt material visar Jahnsen att, trots att sexköparna på forumet förklarar sina sexköp genom att lyfta fram föreställningen om att den de köper tjänsten av är en rationell och aktiv marknadsaktör, jämställd med dem själva, vidhåller sexköparna också en syn på sexköp som någonting som inte går att acceptera som ett rationellt val av någon som de står nära. På så vis, menar Jahnsen, upprepar de generella samhällsvärderingar där prostitution är någonting icke önskvärt. Enligt Jahnsen består utmaningen för dem som driver nätsidan i att en del av forumets deltagare med sexköps-erfarenheter, betraktar problematiska sidor med prostitution, såsom våld, tvång, utnyttjande och människohandel, som något som angår "de andra" och inte dem själva.

I den svenska delstudien belyser Jari Kuosmanen attityder och förhållningssätt till sexköpslagen och eventuella erfarenheter av prostitution. Kuosmanen jämför resultaten från sin undersökning med studier på samma tema genomförda 1999 och 2002. Han konstaterar att de tre senaste studierna 1999, 2002 och 2008 pekar åt samma håll när det gäller stödet för kriminalisering av sexköp och har legat på ungefär samma, relativt höga nivå, sedan 1999. År 2008 uppger 71 % att de vill behålla sexköpslagen. Av männen är det 60 % som vill behålla lagen och bland kvinnorna är denna andel 79 %. Resultaten från Kuosmanens studie visar samtidigt att den svenska allmänhetens tilltro till att lagen har haft effekt

på prostitutionens omfattning är ganska liten. Endast en femtedel av de svarande tror exempelvis att antalet sexköpare har minskat. Intressant är också, att när det gäller en kriminalisering av säljare, visar svaren på denna fråga att respondenterna, och framför allt kvinnorna (66 %), inte vill nöja sig med att bara kriminalisera den som köper, även om det i de flesta fall är männen. Kuosmanen tolkar detta som att de flesta verkar uppfatta prostitutionen som ett allmänt problem, och inte främst som ett uttryck för könsmaktförhållanden. I studien undersöktes också mäns och kvinnors erfarenhet av sexköp och sexförsäljning. Syftet med dessa frågor var att undersöka om sexköpslagen kan ha påverkat svenskars handlingsmönster. Resultaten visar att andelen män som uppger erfarenhet av sexköp har minskat sedan det undersöktes senast 1996 (Månsson 1998), tre år innan sexköpslagens instiftades. I undersökningen från 1996 uppges 13,6 % ha erfarenhet av sexköp. I Kuosmanens undersökning från 2008 anger 8 % att de någon gång har köpt sex. En absolut majoritet, 88 % av männen och 99 % av kvinnorna, uppger att de varken har köpt, fantiserat, eller tänkt köpa sex. I Annelie Sirings studie av socialarbetares och polisers uppfattningar om lagstiftningen framkommer att jämställdhetsargumenten inte alltid står i förgrunden. I intervjuerna med poliserna beskrivs det som problematiskt för män att lagen får "ägas av kvinnorörelsen", då den riskerar att uppfattas som irrelevant. Enligt Siring kan detta tolkas som att poliserna "inser" att lagstiftningen är en jämställdhetsfråga, men att de tror att lagen förlorar i legitimitet av en sådan betoning. I intervjuerna formulerar poliserna humanistiska argument och Siring tolkar detta som ett sätt att maskera jämställdhetsideologin. När det däremot gäller användningen av lagen förefaller polisernas och socialarbetarnas resonerande i viss utsträckning stämma överens med argumentationen i samband med att lagen infördes; att man ville avskräcka och ha möjlighet att utöva kontroll gentemot grupper som man befarade skulle kunna etablera sig på den svenska prostitutionsmarknaden. Exempelvis uttrycks uppfattningar bland socialarbetarna att de utländska kvinnor som finns i prostitution i andra nordiska länder undviker Sverige på grund av den svenska sexköpslagen. Bland poliserna antas också att sexköpslagen håller utländska hallickar borta. Såväl poliserna som socialarbetarna uppfattar således att sexköpslagen kan användas som en metod för ett slags gränskontroll. Siring finner samtidigt att poliserna uppfattar sexköp av utländska kvinnor som mera angeläget än sexköp av svenska kvinnor, och tolkar

detta i ljuset av ett resonemang kring frivillig prostitution och tvångsprostitution. I Sirings studie uttrycks också tydliga skillnader i synen på manlig prostitution i relation till synen på heterosexuell prostitution.

I delstudien om perspektiv på frågan om prostitution i Danmark beskriver Bjønness hur den offentliga debatten om prostitution på senare år har dominerats av diskussioner om lagstiftning. Före 1999 låg fokus på avkriminaliseringen av sexförsäljning och därefter har frågan om kriminalisering av sexköp dryftats allt mer. Bjønness menar att det i huvudsak finns två huvudaktörer på prostitutionsfältet, Servicestyrelsen och Reden, som genom att producera kunskap om frågan har fått stort inflytande i debatten. Exempelvis refereras ofta till dessa aktörers kunskap och perspektiv i medias rapporteringar i frågan. I en genomgång av politiska partiers argumentation för eller mot en kriminalisering av sexköparen finner Bjønness att de som är positiva till en sådan lägger vikt vid den ökade omfattningen av prostitution i Danmark. I detta sammanhang hänvisas till erfarenheter från Sverige som hävdar att prostitutionen har minskat. Inbegripet i denna argumentation är också perspektivet på prostitution som våld mot kvinnor och som ett jämställdhetsproblem. De partier som är emot en kriminalisering av sexköparen har inte en så klar och tydlig grund för argumentationen. Istället, menar Bjønness, förefaller dessa partier föreslå ett mer diffust stöd till de svagaste och en ökad polisinsats. De kommer således inte med några konkreta förslag på förändringar i de sociala insatserna eller i den rättsliga hållningen. När det gäller den danska allmänhetens förhållningssätt till prostitution visar en attitydundersökning från 2002 (Lautrup 2002) en stor acceptans för prostitution i den danska befolkningen. Ungefär åtta av tio manliga respondenter och ungefär hälften av de kvinnliga uppfattade prostitution som en acceptabel eller delvis acceptabel del av samhället (Lautrup 2002: 75). I samma studie uttrycker nästan lika många att prostitution är ett socialt problem som kan medföra psykiska och fysiska skadeverkningar. Majoriteten menade i samma studie att samhället borde begränsa utbredningen av prostitution genom sociala insatser och lagstiftning. Bjønness menar att detta tyder på att förhållningssätten till prostitution är dubbeltydiga och motstridiga. Denna dubbeltydighet beskrivs ofta som ett återkommande tema i danskarnas perspektiv på prostitution (Järvinen 1990, Rasmussen 2007, Bjønness 2008). Bjønness vill i sin artikel om förhållningssätt till prostitution visa hur politikerns attityder inte nödvändigtvis överensstämmer

med befolkningens i stort. Mot bakgrund av denna diskrepans har inflytelserika aktörer på prostitutionsfältet initierat kampanjer som syftat till att förändra allmänhetens syn på frågan och sätta arbetet med människohandel och en kriminalisering av sexköp på dagordningen. Dessa kampanjer förefaller ha lett till resultat då den danska dagstidningen *Politiken* publicerar resultat från en attitydundersökning 2006, som visar att andelen som betraktar prostitution som en oacceptabel del av samhället har ökat från 25 % till 42 %.¹³

I delstudien från Finland diskuterar och analyserar Anne-Maria Marttila kriminaliseringsdebatten i Finland. Som bakgrund till sin analys presenterar hon en genomgång av resultat från tidigare studier gällande attityder till prostitution. Kunskapen om den finländska befolkningens förhållningssätt till prostitution visar sig vara ganska begränsad. De studier som trots allt har undersökt frågan (exempelvis Haavio-Mannila m.fl. 2001; Jämställdhetsbarometern 2004 & 2008) visar att kvinnors och mäns attityder till sexköp, till köpare och säljare, skiljer sig åt. I jämställdhetsbarometern 2008 svarar 59 % av männen och 32 % av kvinnorna att de accepterar att män köper sex. I samband med förslag på lagändringar under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet utvecklades en livlig debatt gällande kriminalisering. I Marttilas bidrag analyseras kriminaliseringsdebatten utifrån olika jämlikhetsperspektiv, innefattande både jämställdhet mellan könen och social jämlikhet. Marttila visar att jämställdhet mellan könen är ett återkommande tema i den finländska debatten om kriminalisering av sexköp. I sin analys av debatten fann Marttila flera jämlikhetsuppfattningar i prostitutionskontexten och urskiljer två huvudlinjer i debatten. Å ena sidan finner hon en jämlikhetsuppfattning och en jämställdhetsfokus som betonar kollektivitet, som i debatten framför allt förekom bland dem som stödde en kriminalisering av sexköp. Utifrån detta perspektiv utgör den samhälleliga, strukturella ojämlikheten förklaringsgrund för prostitution. Samhällets uppgift blir således att reglera och motarbeta denna ojämlikhet genom lagstiftning. Å andra sidan formulerar motståndarna till kriminalisering en liberalistisk jämlikhetsuppfattning, vilken betonar individens grundrättigheter att utöva näringsfrihet eller förverkliga sin sexualitet, även innanför ramarna för betald sex.

¹³ Undersökningen kom från Synovate Vilstrup 26.12.2006 och baserade sig på knappt 1200 tillfrågade.

När det gäller förhållningssätt till prostitution på Island har det på senare tid genomförts ett antal undersökningar om attityder till prostitution och stripklubbar. Merparten menar att prostitution förekommer på stripklubbar och att stripklubbverksamheten borde begränsas. I svaren framträder skillnader både gällande kön och ålder. Kvinnorna önskar i större utsträckning en begränsning av verksamheten. Likaså önskar de äldre en begränsning av verksamheten i större utsträckning än de yngre (Capacent-Gallup 1999). Resultat från en studie genomförd av Center för köns- och kvinnoforskning vid Islands universitet (2003) visar att majoriteten av den isländska befolkningen tycker att sexköp borde vara olagligt; 60 % av männen och 69 % av kvinnorna uttrycker denna åsikt. Gällande frågan om det borde vara lagligt att försörja sig på prostitution anser 67 % av männen och 92 % av kvinnorna att detta inte borde vara lagligt på Island. I mars 2007 publicerades resultat från en telefonundersökning om attityder till kriminalisering av sexköp. Resultaten visar att 70 % av de tillfrågade tycker sexköp borde vara straffbart (Gallup: Sexköb burde være strafbart 2007). 83 % av kvinnorna och 53 % av männen anser att sexköp borde vara straffbart. Jämförelsen med resultaten från 2003 visar att andelen män som är positiva till kriminalisering av sexköp är den samma 2007, medan andelen kvinnor som är positiva till kriminalisering har ökat. När det gäller den diskursiva nivån på Island har kvinnorörelsen betonat synen på prostitution som könsrelaterat våld. Denna formulering finner man också i offentliga dokument, berättar Atlason och Gudmundsdóttir, men detta perspektiv har inte nått fram till regeringens lagstiftning.

Det har varit lite uppmärksamhet på prostitution och människohandel på Färöarna och Grönland, och som nämnts, har det så vitt vi vet inte varit några rättegångar. Det ser heller inte ut att ha genomförts några attitydundersökningar eller politiska diskussioner som kan spegla attityder till prostitution. På Åland har man i viss utsträckning börjat diskutera prostitution, inte minst till följd av den prostitution och människohandel som misstänks förekomma på färjtrafiken som går via Åland.

3. Analytisk diskussion

3.1 Prostitution som ett socialt problem

Medan de nordiska staterna har utvecklat ett tydligt samarbete gällande frågan om människohandel,^{14,15} är prostitutionsfrågan fortfarande ett mera kontroversiellt ämne. De nordiska länderna definierar prostitution som ett socialt problem som man först och främst vill möta genom socialt arbete. Det finns dock skillnader i hur prostitution konstrueras som socialt problem och vilka metoder som anses adekvata för att hantera frågan. I det följande vill vi diskutera de processer varigenom prostitution konstrueras som ett socialt problem och hur sätten att lösa problemet diskuteras i Norden.

Bakgrunden till dagens hantering av prostitution går att finna i den kunskap som producerats i forskning och genom socialt arbete. Redan i början av 1980-talet etablerades en kritisk samhällsvetenskaplig forskningsinriktning i Norden, vilken även fick internationell uppmärksamhet. I Sverige riktades uppmärksamheten mot prostitutionens bakomliggande orsaker. En fråga som uppmärksammades särskilt var hur prostitution kan kopplas till ojämlika relationer mellan könen (Månsson 1981). Även studier om män som köper sex genomfördes (Månsson & Linders 1984). I Norge kritiserades de ofta funktionalistiska förklaringarna till prostitution; att prostitution finns därför att mäns och kvinnors sexualitet tar sig

¹⁴ Bland annat genom den Nordisk-baltiska informationskampanj initierad år 2001 för att öka medvetenheten om människohandel. Nordiska och baltiska jämställdhets- och justitieministrar deltog i detta arbete som också stöddes av Nordiska ministerrådet. För mer information om kampanjen se slutrapporten (Nordisk Ministerråd 2004).

¹⁵ 2002 tillsattes också en Nordic Baltic Task Force against Trafficking av de nordiska och baltiska utrikesministrarna. Task Force:n har initierat ett 3-årigt pilotprojekt som arbetar med skydd och ett tryggt återvändande för offer för människohandel. Projektet avslutas år 2008. Se: www.nordicbaltic-assistwomen.net.

olika uttryck. Här ifrågasattes också det moraliska fördömandet som drabbade kvinnor som säljer sex. I stället fokuserade man på att försöka förstå prostitutionsdebuten som en följd av personliga problem, social ojämlikhet och droger (Høigård & Finstad 1986). Även i Finland kopplades prostitution till förståelser av kön, makt och social ojämlikhet. Margareta Järvinen (1990) genomförde en studie av den kontroll som kvinnor i Helsingfors utsattes för under åren 1945–1986 och beskrev detta som en form av kvinnokontroll. I Danmark har forskning om prostitution inte haft samma centrala betydelse som i Norge och Sverige, men de bidrag som har producerats har uppmärksammat prostitution som ett socialt problem (Bechmann Jensen m.fl. 1990).

Forskningen om prostitution kännetecknas således av att fenomenet tolkas som en jämställdhetsfråga och ett socialt problem. Den nordiska forskningsinriktningen har vuxit fram genom eller i samarbete med socialt arbete, vilket innebär att det sociala arbetet med prostitutionen har haft stor betydelse för kunskapsutvecklingen. Flera av de viktigaste nordiska forskningsbidragen tar utgångspunkt i problem som uppmärksammas genom socialt arbete. På senare år har också flertalet sociala insatser fått i uppdrag att kontinuerligt producera kunskap om prostitution, såsom den svenska Socialstyrelsen som har i uppdrag att fortlöpande följa och samla kunskap om prostitutionens omfattning och utveckling och om de sociala insatser som bedrivs på lokal nivå, och det norska Pro Sentret som utnämndes till ett nationellt kompetenscenter 1993.

Således utgör forskning om prostitution, tillsammans med erfarenheter från socialt arbete, en viktig grund för den kunskap som finns tillgänglig. Att kunskapen är så intimt avhängig det sociala arbetet innebär i princip att vi har kunskap om de grupper som är föremål för socialt arbete, antingen genom uppsökande verksamhet eller genom att personer i prostitution själva söker samhällets stöd och hjälp. Detta gäller framför allt kvinnor i gatuprostitution. I betydligt mindre utsträckning har vi kunskap om kvinnor och män i den mindre synliga prostitutionen, till exempel den som försiggår över Internet eller på inomhusarenor såsom bordeller och massageinstitut. Detta har konsekvenser för hur prostitution framträder som ett socialt problem och hur man utformar prostitutionspolitik i Norden.

Vi har beskrivit hur prostitution i Norden både konstrueras som en jämställdhetsfråga och i ökande grad som en fråga om global orättvisa.

Medan den nordiska prostitutionsforskningen under 1980-talet använde kön som en analytisk utgångspunkt handlar den nordiska prostitutionsforskningen i dag huvudsakligen om den transnationella prostitutionen. Kön är fortfarande en viktig del av förklaringen, men andra strukturella olikheter tillskrivs lika stor betydelse. Speciellt i Norge och Danmark har det ökade antalet utländska kvinnor i prostitution präglat kunskapsutvecklingen. En rad forskningsprojekt har genomförts för att beskriva transnationell prostitution och aktörerna i den (Spanger 2002; Skilbrei & Polyakova 2006; Skilbrei m.fl. 2006; Holm 2007).

Vem som skapar kunskap på ett fält och med vilka metoder är inte ovidkommande. En viktig uppgift för de kunskapsproducerande sociala insatserna har varit att räkna antalet personer i prostitution för att uppskatta omfattningen av prostitution och söka efter vilka specifika egenskaper som karakteriserar aktörerna och deras bakgrund, antingen det handlar om drogmissbruk eller fattigdom i hemlandet. Genom detta skapas en binär distinktion mellan "normala" (personer som inte säljer eller köper sex) och "avvikare" (personer som säljer och köper sex). På så vis skapas också normativa gränser. Genom att undersöka hur prostitution konstrueras som ett socialt problem tydliggörs också det faktum att personer inom detta område definieras som en del av det sociala problemet.

Med ett ökat fokus på den transnationella prostitutionen i de nordiska länderna – inte bara i forskning, men även i politik och media – har frågan om lösningar på prostitutionsfrågan aktualiserats. Som vi har beskrivit ovan, har det skett stora rättsliga förändringar i de nordiska länderna under de senaste tio åren. Kopplerilagstiftningen har ändrats i flera av länderna. I Danmark och på Island har sexförsäljning som försörjning avkriminaliserats och i två av länderna har sexköp kriminaliserats, i form av ett generellt förbud i Sverige och ett partiellt förbud i Finland. Alla länderna har infört förbud mot människohandel. Denna utveckling kan tolkas som en betydande "nykriminalisering" och "uppkriminalisering" av prostitutionsfältet, vilket innebär att den rättsliga hanteringen av prostitution har fått högre prioritet än tidigare. I viss utsträckning grundar sig denna utveckling på att de nordiska länderna är förbundna till internationella förpliktelser. Staters möjligheter att lösa problem med egna tillvägagångssätt är idag begränsade av internationella konventioner. Detta kan diskuteras utifrån begreppet "förrättsligande" (Habermas 1984). Begreppet åsyftar dels att politiker tvingas förhålla sig till internationella förplik-

telser, dels att den rättsliga regleringen av sociala problem har ökat. Att staters handlingsfrihet begränsas av internationella konventioner kan innebära att nationella prioriteringar och perspektiv hamnar i skymundan. Ett exempel på detta är den första svenska människohandelsparagrafen, vilken ursprungligen endast förbjöd människohandel för sexuell exploatering. Denna fick formuleras om för att även inkludera andra former av utnyttjande.¹⁶ Att placera sexuell exploatering tillsammans med andra former av exploatering har kritiserats för att underminera det svenska perspektivet på prostitution, det vill säga som en form av våld. När människohandel för sexuella ändamål likställs med människohandel för andra syften såsom tvångsarbete eller organdonation, osynliggörs det specifika med prostitution.

De internationella konventionerna betonar vikten av att införa särskild lagstiftning mot människohandel och att införa lagstadgade rättigheter för offer för människohandel. Detta är dock inte den enda förklaringen till att prostitutionsfältet i ökande grad regleras av allt mer detaljerade lagar och regler. Även nationella och nordiska processer har haft betydelse för denna utveckling, såsom förändringar av prostitutionsmarknaden och ett ökat fokus på ”efterfrågesidan”. Med fokus på efterfrågan har man uppehållit sig vid lagens normgivande funktion i relation till potentiella kunder i prostitutionen. Detta utgjorde exempelvis en viktig grund för resonemanget och argumentationen i samband med att sexköpslagen instiftades i Sverige. I Norge har fokus i diskussionen om införandet av ett förbud mot sexköp istället varit på hur ett sådant skulle kunna vara till hjälp i polisens praktiska arbete mot människohandel.

Genom förändringar i prostitutionslagstiftningen och tillämpningen av lokala ordningsregler och den nationella migrationslagstiftningen, griper man således mer än tidigare in i prostitutionen genom kontrollåtgärder. Detta kan betraktas som en stor förändring i relation till de senaste 30 årens tidigare fokus på socialt arbete. De sociala insatserna var på sin tid nydanande och följdes av ett ökat fokus på de problem som kvinnor och män i prostitution erfor, både före prostitutionsdebuten och som en konsekvens av den. Dagens förskjutning av fokus och insatser syftar till att reducera prostitutionen. Samtidigt riskerar man att oavsiktligt förändra prostitutionsmarknaden och vardagen för aktörerna inom prostitutionen på ett negativt sätt. Förändringarna av hallicklagstiftningen i Norge kan

¹⁶ Proposition 2003/04:111: Ett utvidgat straffansvar för människohandel.

tolkas som ett exempel på en sådan utveckling. Under mitten av 1990-talet uttrycktes tydlig oro för den växande inomhusprostitutionen på massageinstituten (Skilbrei 2001). För att komma till rätta med detta användes en rad lagar och förordningar, såsom utlänningslagen och hälsoföreskrifter. I samband med detta kriminaliserades även uthyrning av lokal för prostitutionsverksamhet. Genom att hänvisa till dessa lagar reducerades prostitutionen markant. Under åren därefter har inomhusprostitutionen inte varit lika synlig eller organiserad. Istället har kvinnor etablerat sig ensamma i lägenheter, vilket begränsar kvinnornas skydd mot våld. Även en ökning av gatuprostitutionen har uppmärksamrats. Nu beskrivs gatuprostitutionen som det största problemet, samtidigt som det finns skäl att anta att utvecklingen bland annat beror på det ökade polisiära och rättsliga ingripandet mot inomhusprostitutionen (ibid.).

En möjlig konsekvens av att ett fält förrättsligas är att det aktuella problemet i tilltagande grad görs till ett juridiskt problem, på så vis att en allt större del av problemet regleras av lagen. Genom att fenomenet omdefinieras till en rättslig utmaning, riskerar betydelsen av det sociala arbetet, som tidigare varit stort i Norden, att reduceras.

När man väljer att tolka prostitution som en social konstruktion åskådliggörs också det faktum att en definition av fenomenet får företräde framför andra. Den valda förståelsen och hanteringen av frågan betraktas således som den rätta, även i de fall motstridig information förmedlas. Män inkluderas inte i prostitutionskategorin då prostitution konstrueras som en heterosexuell praxis som grundar sig på ojämlikhet mellan könen. Politiker och andra får gång efter annan höra att inomhusprostitutionen är en minst lika viktig arena som gatan. Samtidigt är det i stor utsträckning just gatan man vänder sig till då man söker efter kunskap; man gör sina uppskattningar där och man tar sin utgångspunkt i gatumiljön då man utformar sociala insatser. Genom att prostitution konstrueras som ett socialt problem tillskrivs således vissa professioner och grupper oavsiktligt ökad definitionsmakt.

De två utvecklingslinjerna som beskrivs här; att prostitution som socialt problem möts av både sociala insatser och olika förbud, kan tolkas som motstridande. Förhållandet mellan förbud och sociala insatser diskuteras kontinuerligt, och i utformningen av de sociala insatserna måste man värdera hur de fungerar tillsammans med de olika förbuden. Vid införandet av nya lagar måste man på samma sätt värdera hur de kommer att

påverka möjligheten att utföra det sociala arbetet. I Norge och Danmark har man i stor utsträckning lagt upp de sociala insatserna mot att minska skadeverkningar. Samhällets erbjudande om stöd och hjälp har då inte syftat till att få kvinnor och män ut ur prostitutionen, utan att minska skadeeffekter av verksamheten. I Sverige har de sociala insatserna i stor utsträckning varit inriktade mot att bekämpa prostitutionen och få kvinnor och män att lämna den. Även om detta förefaller vara motstridiga sätt att ingripa i människors liv är frågan om relationen mellan kontroll (lagstiftning) och omsorg (socialt arbete) mer komplicerad än så (Jansdotter & Svanström 2007; Skilbrei & Renland 2008). I omsorgen som erbjuds genom sociala insatser ryms också en form av disciplinering. I omsorgen som erbjuds genom sociala insatser ryms också en form av disciplinering; man vill att klienterna skall förändra sig. Samtidigt diskuteras ofta prostitutionslagstiftning inte enbart som kontroll, men också som omsorg; hallick- och människohandelslagstiftning syftar till att beskydda kvinnor och män i prostitution mot utnyttjande, och att kriminalisera sexköp syftar till att främja jämställdhet. Motiven bakom de sociala insatserna förefaller därmed inte enbart vara omsorg, liksom som lagstiftningen och det polisära ingripandet inte enbart handlar om kontroll. Utifrån ett sådant resonemang behöver ett förrättsligande av prostitutionsfältet inte nödvändigtvis innebära att fokus på prostitution som ett socialt problem förändras.

3.2 Avslutning

Att belysa hur nutida förståelser skapas och vilka konsekvenser det kan få, är en viktig uppgift för samhällsvetenskaplig forskning. I forskningsprojektet Prostitution i Norden har vi haft som ambition att beskriva hur prostitutionen och dess aktörer förstås och hanteras olika under olika perioder och i olika kontexter. Vi har även strävat efter att komma bakom utbredda antaganden om fenomenet.

De nordiska länderna har mycket gemensamt, både ekonomiskt, kulturellt och socialt. Samtidigt, menar den svenska statsvetaren Christina Bergqvist (1999) att det finns en risk att antagna likheter överskuggar eventuella skillnader. I detta projekt har vi uppehållit oss vid att ge detaljerade beskrivningar av hur de nordiska staterna närmar sig fenomenet prostitution. Vi har varit särskilt uppmärksamma på områden där länderna

ser ut att skilja sig åt. I beskrivningarna ovan framkommer såväl stora likheter som stora skillnader i hur prostitution tolkas och hanteras. Studien visar också att prostitution definieras, konstrueras och hanteras olika i olika perioder och olika kontexter. Detta visar också att definitionen inte är konstant inom länderna. Även om det inom Norden går att urskilja olika sätt att definiera prostitution som ett socialt problem är skillnaderna större mellan hur prostitution definieras i Norden och andra platser i världen, än de är inom de nordiska länderna.

Referenser

- Ásgeirsdóttir, Bryndís Björk m.fl. (2001): *Vændi á Íslandi og félagslegt umhverfi þess: Áfangaskýrsla (Prostitution i Island och den sociala miljön: Delrapport)*. Reykjavík: Rannsóknir og greining ehf og Dómsmálaráðuneytið (Reykjavík: Forskning och analys: Justitie- og kyrkudepartementet)
- Bechmann Jensen, Torben m.fl. (1990): *Prostitution i Danmark*. Köpenhamn: Socialforskningsinstitutet
- Bergqvist, Christina (1999): "Norden – en modell eller flera?" I: *Likestilte demokratier? Kjøn og politikk i Norden*. Christina Bergqvist (red.). Oslo: Universitetsforlaget och Nordiska ministerrådet
- Bjønness, Jeanett (2008): "Vil du have et andet liv?" I: *Købt eller solgt*. Birgitte Graakjær Hjort (red.). Århus: Klim
- BRÅ (2007): *Kriminalstatistik 2006*, Rapport 2007: 20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- BRÅ (2008): *Kriminalstatistik 2007*, Rapport 2008: 17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Capacent-Gallup (1999): *Gallups nationella opinionsundersökning: Afstaða til nektarstaða (Hållningar till strippklubbar)*. URL: <http://gallup.is/?PageID=762&NewsID=480> [Läst 23.07.2008]
- Gallup: *Vændiskaup skyldu vera refsiverð (Sexköp bör vara straffbart)* (2007): RÚV (Íslands Radio). URL: <http://www.ruv.is/heim/frettir/fretta/prenta/store64/item149150> [Läst 23.07.2008]
- Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action Vol. 2*. London: Heinemann
- Holm, Maibrit (2007): "Mellem migrant og sexarbejder: Nigerianske kvinder i prostitution i Danmark." I: *Sosiologi i dag*, vol. 37 (3-4): 31–57
- Høigård, Cecilie & Finstad, Liv (1986): *Bakgater – Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax forlag
- Haavio-Mannila, Elina m.fl. (2001): *Trends in Sexual Life. Measured by national sex surveys in Finland in 1971, 1992 and 1999, and a comparison to a sex survey in St. Petersburg in 1996*. Working Papers E 10/2001. Helsingfors: Institutet för Befolkningsforskning, Finska befolkningsförbundet
- Jansdotter, Anna & Svanström, Yvonne (2007): "Inledning" I: *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880–*

1940. Jansdotter, Anna & Svanström, Yvonne (red.). Göteborg och Stockholm: Makadam
- Jämställdhetsbarometern 2004. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2004: 20
- Jämställdhetsbarometern 2008. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet, opublicerad
- Järvinen, Margaretha (1990): *Prostitutionen i Helsingfors – en studie i kvinnokontroll*. Åbo: Åbo Akademis Förlag
- Lautrup, Claus (2002): *Unge i prostitution og lovgivning. Evaluering af straffelovens §223a*. Köpenhamn: PRO-centret
- Lehti, Martti & Aromaa, Kauko (2002): *Trafficking in Human Beings, Illegal Immigration and Finland*, Helsingfors: HEUNI Publication Series No. 38
- Månsson, Sven-Axel & Linders, Annulla (1984): *Sexualitet utan ansikte – könsköparna*. Stockholm: Carlsson & Jönsson
- Månsson, Sven-Axel (1981): *Könshandels främjare och profitörer- om förhållandet mellan hallick och prostituerad*. Lund: Doxa
- Månsson, Sven-Axel (1998): "Den köpta sexualiteten." I: *Sex i Sverige – om sexuallivet i Sverige 1996*. Bo Lewin (red.). Stockholm: Folkhälsoinstitutet
- Nordiska ministerrådet (2004): *Nordic Baltic Campaign Against Trafficking in Women, Final report 2002*, ANP 2004:715: Köpenhamn: Nordiska ministerrådet
- Pedersen, Merete (2007): "Den problematiska prostitutionslagstiftningen och den usedliga osedlighetspolisen i Danmark 1870–1906." I: *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880–1940*. Jansdotter, Anna & Svanström, Yvonne (red.). Göteborg och Stockholm: Makadam
- Pro Sentret (2008): *Året 2007*. Oslo: Oslo Kommune
- Rannsóknastofa í kvenna- og kynjafræðum (Center för kvinno- och könsforskning) (2003): *Jafnréttismál – viðhorfsrannsókn (Jämställdhetsfrågor – attitydforskning)*. Reykjavík: IMG-Gallup
- Rasmussen, Nell (2007): *Prostitution i Danmark*. Köpenhamn: Servicestyrelsen, Velfærdsministeriet
- Regeringens proposition 2003/04:111 *Ett utvidgat straffansvar för människohandel*. Stockholm: Sveriges regering
- Rikskriminalpolisen (2007): *Människohandel för sexuella och andra ändamål, Lägesrapport 9, 1 jan–31 dec 2006*, Stockholm: RKP KUT Rapport 2007:6
- Skilbrei, May-Len & Polyakova, Irina (2006): "My life is too short; I want to live now": *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo
- Skilbrei, May-Len & Renland, Astrid (2008): "Å tolerere eller ikke å tolerere, det er spørsmålet: Forholdet mellom lovgivning og sosialt arbeid på prostitusjonsfeltet." I: *Tidsskrift for velferdsforskning*, vol. 11 (3): 166–178
- Skilbrei, May-Len (2001): "The Rise and Fall of the Norwegian Massage Parlours: Changes in the Norwegian Prostitution Setting in the 1990s." I: *Feminist Review*, vol. 1 (67): 63–77
- Skilbrei, May-Len (2003): "Nordic prostitution control: Far away, so close." I: *Prostitution Control and Globalisation*. Oslo: Pro Sentret
- Skilbrei, M-L, Tveit, M & Brunovskis, A (2006): *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*. Oslo: Fafo
- Socialministeriet (2007): *Prostitutionens omfang og former*. Köpenhamn: Servicestyrelsen, Socialministeriet. URL: www.vfudsatte.dk/page757.asp [Läst 02.09.2008]

Spanger, Marlene (2002): "Black prostitutes in Denmark." I: *Transnational Prostitution. Changing Global Patterns*. Thorbek, Susanne & Pattanaik, Bandana (red.). London: Zed Books

Stígamót (2008): *Ársskýrsla Stígamóta 2007* (Stígamóts ársberättelse 2007). Reykjavík: Stígamót

Appendix

Konferensinbjudan och preliminärt program

Inbjudan till konferens:

Prostitution i Norden

16-17 oktober 2008, Rosenbad, Stockholm

För ytterligare information om konferensen, hotell m.m.: www.nikk.uio.no

Prostitution är ett tema som debatteras och diskuteras flitigt i de nordiska länderna. Vad vet vi om prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Norden? Vad känner vi till gällande omfattning och förekomst? Vilka attityder och förhållningssätt uttrycks? Hur hanteras frågan rättsligt och vilka sociala insatser erbjuds i de nordiska länderna?

Vid konferensen redovisas resultaten från forskningsprojektet "Prostitution i Norden", som utförts av NIKK på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Vid konferensen presenteras bland annat:

- en sammanställning och en kritisk granskning av den kunskap om omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål som finns tillgänglig
- en redogörelse för hur prostitution och människohandel för sexuella ändamål hanteras rättsligt och genom sociala insatser
- en presentation av resultat från en kartläggning och ett antal kvalitativa studier gällande kvinnors och mäns attityder till sexköp

Konferensens första dag ägnas åt nordiska jämförelser av forskningsresultaten och en paneldebatt. Den andra dagen fokuserar på

fördjupningar i de respektive nordiska länderna. Se bifogat preliminärt program.

Konferensen är gratis, men resa och uppehälle betalas av deltagarna. Det finns emellertid möjlighet att söka om resebidrag för NGOs, ungdomar med flera. En fritt formulerad ansökan sänds till nikk@nikk.uio.no senast 15 augusti. Konferensspråk är skandinaviska, men tolkning från och till finska finns tillgänglig.

Anmäl dig på www.nikk.uio.no senast 22 augusti 2008. Deltagarantalet är begränsat. Vid överbokning kommer arrangörerna att säkra ett brett nordiskt deltagande. Anmälan bekräftas senast 29 augusti.

Välkomna!

Solveig Bergman

Direktör, NIKK

Monica Silvell (sign.)

Ordf., Nordiska ämbetsmannakommittén för jämställdhet

Preliminärt program

Torsdagen den 16 oktober

- 12:00 - 13:00 Registrering och lunch
- 13:00 - 13:30 *Välkommen*
Integrations- och jämställdhetsminister Nyamko Sabuni, Sverige.
NIKKs direktör Solveig Bergman
- 13:30 - 14:15 *Prostitution som kunskapsfält*
Presentation av projektet och huvudresultaten.
Projektledarna Charlotta Holmström och May-Len Skilbrei
- 14:15 - 15:00 *Session 1: Lagstiftning i nordiska kontexter - rättsliga förhållningssätt till prostitution i Norden*
- 15:00 - 15:30 Paus och kaffe
- 15:30 - 16:15 *Session 2: Attityder till prostitution - en beskrivning av olika synsätt på prostitution i skilda empiriska kontexter*
- 16:15 - 17:45 Paneldebatt: *Nordiska reflektioner från teori och praxis*
- Jaana Kauppinen**, Finland, verksamhetsledare för föreningen Pro-tukipiste
Nell Rasmussen, Danmark, författare till hand- och undervisningsboken "Prostitution i Danmark", utgiven av Servicestyrelsen
Sven-Axel Månsson, Sverige, professor i socialt arbete vid Malmö Högskola och vetenskaplig ledare för forskningsprogrammet Kön, sexualitet och socialt arbete
Inga Marte Thorkildsen, Norge, stortingsrepresentant för Sosialistisk Venstreparti och tidigare medlem av justiskomiteen
Guðrún Jónsdóttir, Island, socionom och taleskvinna för Stigamot – Icelandic Councilling and Information Centre for Survivors of Sexual Violence
- Panelen leds av **Maria Edström**, journalist och forskare vid Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation
- 17:45 - 18:00 *Sammanfattning av dagen*
Kristín Ástgeirsdóttir, Direktör för Centrum för jämställdhet, Island
- 18:30 Mottagning med buffé

Fredagen den 17 oktober

08:45 - 09:00 Kaffe och frukt

Presentation av forskningsresultaten. Förberedd kommentar och diskussion efter varje presentation.

- 09:00 - 09:40 *Sociala insatser och förhållningsätt till prostitution och människohandel i Danmark*
Jeanett Bjønness, Aarhus Universitet
Marlene Spanger, Roskilde Universitetscenter
- 09:40 - 10:20 *Transnationell prostitution, kriminaliseringsdebatt och attityder till prostitution i Finland*
Anne-Maria Marttila, Helsingfors Universitet
- 10:20 - 11:00 *Prostitution i isländsk kontext - omfattning, lagstiftning, sociala insatser*
Gísli Hrafn Atlason, Islands Universitet
- 11:00 - 11:30 Paus och kaffe
- 11:30 - 12:10 *Sociala insatser och omfattning av prostitution i Norge. Kriminaliseringsdebatten.*
May-Len Skilbrei, Forskningsstiftelsen Fafo
Marianne Tveit, Forskningsstiftelsen Fafo
Synnøve Jahnsen, Universitetet i Bergen
- 12:10 - 12:50 *Sexköpslagen i praktiken; erfarenheter från polis och socialtjänst*
Charlotta Holmström, Malmö högskola
Jari Kuosmanen, Göteborgs Universitet
Annelie Siring, Göteborgs Universitet
- 12:50 - 13:00 Avslutande kommentarer

norden

norden

Nordiskt institut för
kunskap om kön – NIKK

Prostituutio Pohjoismaissa

Konferenssiraportti, Tukholma 16.–17. lokakuuta 2008

Suomenkielinen versio

1. ”Prostituutio Pohjoismaissa” -projekti	51
1.1 Johdanto	51
1.2 Taustaa	52
1.3 Päämäärä, kysymyksenasettelut ja kansalliset osatutkimukset	53
2. Tiivistelmä tutkimustuloksista	57
2.1 Laajuus ja esiintyminen	57
2.2 Sosiaaliset toimenpiteet ja oikeudellinen käsittely	62
2.3 Asenteet ja suhtautuminen	70
3. Analyttistä keskustelua	77
3.1 Prostituutio sosiaalisena ongelmana	77
3.2 Loppusanat	82
Kirjallisuus	83
Liitteet – Konferenssikutsu ja alustava ohjelma	87

1. ”Prostituutio Pohjoismaissa” -projekti

1.1 Johdanto

Prostituutiokysymys herättää kiinnostusta niin poliitikkojen kuin yleisönkin keskuudessa, ja se tosiasia, että ihmiset ostavat ja myyvät seksiä, koetaan pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa haasteena. Prostituutiopoliitiikan muokkaaminen on kuitenkin haasteellista, ei vähiten sen vuoksi, että prostituutiomarkkinat elävät jatkuvassa muutostilassa. Pohjoismaisten valtioiden välillä on sekä yhtäläisyyksiä että eroja prostituutiomarkkinoiden kehityksen, prostituution laajuuden, lainsäädännön, sosiaalisten toimenpiteiden sekä asenteiden suhteen. Sekä aiemmin (Pedersen 2007) että myöhemmin aikoina (Skilbrei 2003) prostituutiokysymys on ollut Pohjoismaissa vertailevien keskustelujen aiheena. Kaikki mahdollinen tietämys prostituution mukanaan tuomien yhteisten haasteiden ratkaisemiseksi on siksi tärkeää. Pohjoismaiden tasa-arvoministerit (MR-JÄM) ovat antaneet Pohjoismaisen tasa-arvotiedon keskuksen (NIKK) tehtäväksi tutkimusprojektin prostituutiosta Pohjoismaissa, keskipisteenä pohjoismaisten valtioiden prostituutiopoliitiikan erot ja yhtäläisyydet. Projektin päämääränä on ollut kuvailla, valottaa ja analysoida prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan tilannetta Pohjoismaissa. Projektin tarkoituksena on myös ollut yhteisen, tasa-arvonäkökulmaan perustuvan tietopohjan luominen. Projektin on osallistunut yksitoista pohjoismaista tutkijaa eri tieteenaloilta ja kaikista Pohjoismaista. Projektin johtajina ovat toimineet fil. tri. Charlotta Holmström ja valtiot. tri May-Len Skilbrei. Projekti on kestänyt vuoden ajan, ja tutkijat ovat työskennelleet kolmen ongelma-alueen parissa: (1) prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan esiintyminen ja laajuus Pohjoismaissa (2)

prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan oikeudellinen käsittely ja niihin kohdistetut sosiaaliset toimenpiteet Pohjoismaissa (3) prostituutioon ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneeseen ihmiskauppaan kohdistuvat asenteet ja suhtautuminen Pohjoismaissa. Lisäksi kuvailemme tilannetta itsehallintoalueilla: Ahvenanmaalla, Färösaarilla sekä Grönlannissa.

Käsillä olevan raportin päämääränä on esitellä ja pohtia tämän tutkimusprojektin tuloksia. Aluksi selvitämme prostituutiomarkkinoiden muutostilaa ja pohdimme Pohjoismaiden tapaa käsitellä sitä. Sen jälkeen esittelemme osaprojektimme tulokset lähtökohtanamme tutkimuksen kysymyksenasettelut. Raportin lopuksi keskustellaan projektin kysymyksenasetteluista ja tuloksista.

1.2 Taustaa

Viime vuosikymmenten poliittiset ja taloudelliset muutokset ovat vaikuttaneet prostituutiomarkkinoihin sekä Pohjoismaissa että muualla. Ennen kaikkea lisääntyvä globaali epäoikeudenmukaisuus sekä Länsi-Euroopan ja entisen Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan välisen rajapolitiikan muutokset ovat saaneet aikaan sen, että ylikansallinen prostituutio Pohjoismaissa on lisääntynyt.

Kun prostituutiossa mukana olevien ulkomaisten naisten lukumäärä on lisääntynyt, on seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa nousut korkealle sijalle poliittisella asialistalla. Kaikissa Pohjoismaissa on kehitetty strategioita ongelman käsittelemiseksi: ihmiskaupan ehkäisemiseksi, ihmiskauppioiden rankaisemiseksi sekä uhrien avustamiseksi. Koko ajan muuttuva tilanne on haastava kunkin maan lainsäädännön ja sosiaalisten toimenpiteitten kannalta. Tämä on saanut aikaan myös sen, että Pohjoismaat ovat allekirjoittaneet ja ratifioineet kansainväliset ihmiskauppaa koskevat sopimukset. Kaikki Pohjoismaat ovat allekirjoittaneet¹ YK:n sopimuksen ihmiskaupasta, ns. Palermon sopimuksen. Se astui voimaan vuonna 2003, ja kukin maa on asettanut voimaan omat kieltonsa koskien ihmiskauppaa siten, että ne noudattavat tätä sopimusta. Kaikki maat ovat

¹ Kaikki Pohjoismaat Islantia lukuun ottamatta ovat myös ratifioineet Palermon sopimuksen, ts. sopimus on vahvistettu ja sen tavoitteet on riittävässä määrin sisällytetty maiden lainsäädäntöön ja toimenpiteisiin. Tanska on allekirjoittanut ja ratifioinut Palermon sopimuksen, mutta Grönlanti ja Färösaaret ovat poikkeuksia sopimuksen velvoitteista.

myös allekirjoittaneet, ja Norja ja Tanska lisäksi ratifioineet, Euroopan neuvoston tänä vuonna voimaan astuneen sopimuksen ihmiskauppaa vastaan.

1.3 Päämäärä, kysymyksenasettelut ja kansalliset osatutkimukset

Projektin päällimmäisenä tavoitteena on ollut luoda ja syventää tietoutta prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan tilanteesta Pohjoismaissa. Projektin kolme osapäämäärää ovat olleet

- 1) selvittää ja pohtia niitä arvioita, joita on tehty koskien prostituutioon ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneeseen ihmiskauppaan osallistuneiden miesten ja naisten lukumäärästä Pohjoismaissa
- 2) kuvailla ja analysoida lainsäädäntöä ja niitä sosiaalisia toimenpiteitä, jotka on suunnattu prostituutiokysymykseen Pohjoismaissa
- 3) kartoittaa ja kuvailla prostituutioon ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneeseen ihmiskauppaan kohdistuvia asenteita ja ajatuksia miesten ja naisten keskuudessa Pohjoismaissa

Projektin ensimmäisenä osapäämääränä on ollut koostaa tietoa prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan esiintymisestä ja laajuudesta Pohjoismaissa. Tavoitteenamme on ollut myös tarkastella ja pohtia kriittisesti arvioinneissa käytettyjä erilaisia metodeja. Tutkijat ovat selvittäneet tätä tehtävää eri maissa eri tavoin: he ovat käyneet läpi viranomaisilta peräisin olevaa kirjallista aineistoa, joka eri tavoin käsittelee prostituutiota ja ihmiskauppaa. Jotkin tutkijoista ovat myös täydentäneet aineistoa haastattelemalla viranomaisia sekä eri järjestöjen edustajia saadakseen lisätietoa siitä, millä menetelmillä prostituution laajuutta mitataan. Norjan osalta Marianne Tveit ja May-Len Skilbrei kuvailevat ja pohtivat asian laajuutta ja esiintymistä suhteessa Norjassa tehtyihin sosiaalisiin toimenpiteisiin. Charlotta Holmström esittelee ja pohtii yhdessä kappaleessa olemassa olevia tietoja tilanteesta Ruotsissa. Tanskalaisessa osuudessa Marlene Spanger ja Jeanett Bjonness pohtivat niitä keinoja, joilla saataisiin laskettua prostituutioon osallistuvien henkilöiden lukumäärä. Suomen tilanteen osalta Anne-Maria Marttila esittelee

ja pohtii artikkelissaan saatavilla olevia selvityksiä laajuuslaskelmista ja määrärahoista. Myös islantilainen osuus sisältää tilanteen esittelyä ja pohdintaa prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan esiintymisestä Islannissa.

Projektin toinen pääteema keskittyy siihen, miten prostituutiota käsitellään sosiaalisin toimin ja lainsäädäntöteitse Pohjoismaissa. Tutkijat kaikista viidestä Pohjoismaasta esittelevät eri kappaleissa asiaa koskevaa lainsäädäntöä ja sitä, kuinka sitä on sovellettu. He kuvailevat myös tehtyjä sosiaalisia toimenpiteitä sekä niiden ideologista pohjaa. Skilbrei kuvaa osuudessaan prostituutiokysymyksen oikeudellista käsittelyä Norjassa. Hän keskittyy pääasiassa Norjan lainsäädännön parittaja- ja ihmiskauppapykälien välisten suhteiden pohdintaan. Tveit ja Skilbrei kuvailevat ja pohtivat myös Norjassa tehtyjä sosiaalisia toimenpiteitä ja erityisesti niiden välisiä suhteita. Annelie Siring pohtii osuudessaan ruotsalaista lainsäädäntöä esittelemällä ja analysoimalla kvalitatiivista tutkimusta, joka valottaa viranomaisten ajatuksia ja sovelluksia koskien seksin oston kriminalisoivaa ns. seksinostolakia. Tanskalaisessa osuudessa Marlene Spanger pohtii etupäässä ihmiskauppaa Tanskassa ja analysoi lainsäädännön kehitystä ja muutoksia. Tanskan tilannetta pohditaan myös Jeanett Bjønnessin osuudessa. Hän kuvaa ja analysoi sitä, kuinka sosiaaliset toimenpiteet ovat muotoutuneet ja muuttuneet ajan myötä. Marttila pohtii yhdessä kappaleessa kansainvälisen prostituutiotilanteen oikeudellista käsittelyä Suomessa. Lopuksi Gísli Hrafn Atlason ja Katrín Anna Gudmundsdóttir kuvailevat sitä, miten prostituutioasiaa ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunutta ihmiskauppakysymystä hoidetaan sekä oikeudellisin että sosiaalisin toimin Islannissa.

Projektin kolmantena teemana ovat prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneeseen ihmiskauppaan kohdistuvat asenteet ja suhtautuminen. Tätä teemaa lähtökohtanaan pitävät osatutkimukset ovat muotoutuneet eri tavoin. Jari Kuosmanen esittelee osuudessaan tuloksia kvantitatiivisesta tutkimuksesta, jossa selvitettiin asenteita seksinostolakia kohtaan ja kokemuksia seksin ostamisesta Ruotsissa. Norjalainen Synnøve Jahnsen on valinnut näkökulmakseen havainnoida kahden kvalitatiivisen tutkimuksen avulla asenteita ja suhtautumista seksin ostamiseen. Jahnsen kuvailee ja käy läpi media-analyysin kautta sitä, kuinka prostituutio ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa nousevat esiin mediakeskusteluisa, joissa on puhe prostituution oston kriminalisoinnista Norjassa. Toisessa

artikkelissa Jahnsen esittelee www.sexhandel.no² -sivuston foorumilla käytyjä seksinostoa ja seksinostolainsäädäntöä koskevia keskusteluja käsittelevän kvalitatiivisen tutkimuksen tuloksia. Myös Marttila selvittää ja analysoi suomalaisosuudessa sitä, kuinka prostituutio ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa nousevat esiin suomalaisessa kriminalisointikeskustelussa. Tanskalaisissa osatutkimuksissa Bjønness ja Spanger ottavat monilla tavoin esiin virallisten toimijoiden näkökulman prostituutioon. He kuvailevat ja analysoivat kvalitatiivisesti sitä, mitä sosiaalisia ja oikeudellisia toimenpiteitä on Tanskassa tehty. Islantilaisessa osuudessa Atlason ja Gudmundsdóttir esittelevät ja analysoivat islantilaisien asenteita ja suhtautumista prostituutioon koskevien aiempien tutkimusten tuloksia.

Näitä kolmea teemaa käsittelevien osatutkimusten avulla on mahdollisuus muodostaa kattava näkemys tilanteesta niin eri Pohjoismaissa kuin näiden maiden välillä. Kansalliset osatutkimukset mahdollistavat tietyyssä laajuudessa myös kuvailevan (deskriptiivisen) vertailun prostituution ja ihmiskaupan laajuuden, esiintymisen, oikeudellisen käsittelyn sekä sosiaalisten toimenpiteiden suhteen. Prostituutiota ja seksinostoa koskevien osatutkimusten tulosten pohdinta ei kuitenkaan sisällä deskriptiivistä vertailua. Sen sijaan, että tehtäisiin vertailuja empiirisellä tasolla, näissä osatutkimuksissa keskitytään syventämään ymmärrystä prostituutiota ja seksinostoa koskevista asenteista erilaisissa empiirisissä ja kansallisissa konteksteissa.

² Keskustelufoorumien on käynnistänyt ja sitä rahoittaa Lasten- ja tasa-arvoasiain ministeriö.

2. Tiivistelmä tutkimustuloksista

2.1 Laajuus ja esiintyminen

Pohjoismaissa tapahtuvasta prostituutiosta ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneesta ihmiskaupasta keskusteleminen on tärkeää monesta syystä. Prostituutiomarkkinat ovat nykyään eriytyneet. Suurimman osan Pohjoismaissa tapahtuvasta prostituutiosta oletetaan nykyään tapahtuvan sisätiloissa. Samanaikaisesti kuitenkin esitetyt arviot perustuvat paljolti näkyvään katuprostituutioon perustuviin havaintoihin ja kirjauksiin. Ulkomaalaisten naisten lukumäärän lisääntyminen niin prostituution ja ihmiskaupan parissa kuin Internet-ilmoituksissa on saanut aikaan myös sen, että poliisilla ja sosiaaliviranomaisilla on vaikeuksia selvittää, kuinka laajalle prostituutio ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa on Pohjoismaissa levinnyt. On vaikeaa arvioida sitä, kuinka monta naista on Pohjoismaissa joutunut ihmiskaupan uhreiksi, sillä tietojen hankintatavoissa on ilmeisiä puutteita. Arviot perustuvat ensisijaisesti oikeustapauksista sosiaalityöntekijöiltä ja muilta yhteisöiltä saatuihin tietoihin. Samaan aikaan on syytä epäillä, että viranomaiset harvemmin löytävät seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan uhreja. Tästä syntyy myös vaikeuksia määritellä, mitä tapauksia kohdellaan ihmiskauppatapauksina ja mitä ei. Rajanveto prostituution ja ihmiskaupan välillä vaihtelee myös maittain, minkä takia sellaista tapausta, jota käsitellään prostituutiotapauksena yhdessä maassa, voidaan toisessa maassa käsitellä ihmiskauppatapauksena.

Maiden välillä on eroja, mitä tulee tietoihin ongelman esiintymisen ja laajuuden suhteen. Erot riippuvat etupäässä siitä, kuka on laskenut ja miten lasketaan arvioitaessa prostituutioon osallistuneita ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan uhreiksi joutuneita ihmisiä. Tveit ja Skilbrei kirjoittavat prostituution ja ihmiskaupan laajuutta käsit-

televässä osatutkimuksessaan, että Norjassa vastuu tietojen keruusta on etupäässä Pro Sentret³ -järjestöllä. Ne prostituutioon osallistuvat henkilöt, jotka lasketaan mukaan vuosittaisessa kartoituksessa, ovat suurimmaksi osaksi henkilöitä, jotka ovat olleet yhteydessä Pro Sentretiin ja sen henkilökuntaan joko sosiaalityön kautta tai hakemalla itse apua. Pro Sentret laskee myös prostituutioilmoituksia, joita on helposti nähtävillä painetuissa lehdissä ja Internetissä. Tämän lisäksi järjestö tarkkailee Bergenissä ja Stavangerissa katuprostituutiota. Pro Sentretin mukaan vuonna 2007 Norjassa oli prostituution piirissä 2 654 naista, heistä 1 157 kadulla. Kun pyritään arvioimaan prostituution laajuutta tuki- tai avustusjärjestöjen kanssa tekemisissä olleiden tai ilmoituksissa esiintyneiden lisäksi, ei kaikkea prostituutiota löydetä, Tveit ja Skilbrei korostavat. Se, mistä puuttuu olennaista tietoa, ovat miehet. Tveit ja Skilbrei päätelevät, että käytetyillä arviointimenetelmillä ja prostituutioon sovellettavalla näkökulmalla on merkitystä syntyvään tietoon. Kirjoittajat tarkoittavat siis, että arvioinnissa on huomioitava myös menetelmät ja näkökulma. Prostituutioon osallistuvien ulkomaisten naisten määrä on Norjassa kasvanut viime vuosina runsaasti. Prostituutioon osallistuvien ja ihmiskaupalle altistuneiden määrää on kuitenkin vaikea arvioida. Tveit ja Skilbrei kuvaavat useita ongelmia, joita on olemassa ihmiskaupan laajuuden arvioimisessa, kuten: Miten eri järjestöjen eri tavoin laatimat arviot sovitetaan yhteen? Millaisiin lukuihin arvioiden pitäisi perustua? He painottavat myös, että Skilbrein artikkelissaan kuvailemat annetut tuomiot vastaavat vain pientä osaa niistä ihmisistä, joita käytetään hyväksi prostituutiossa ja muuttoprosesseissa Eurooppaan.

Norjan tavoin myös Ruotsissa ovat sosiaalityötä tekevät pääosin vastuussa prostituutiomarkkinoiden tilanteen ja kehityksen arvioinnista. Ennen kaikkea tämä vastuu koskee kotimaista prostituutiota. Ruotsin kolmen suurkaupungin prostituutioryhmät pitävät tilastoa niistä ihmisistä, joita tapaavat työssään kaduilla, neuvonnassa ja hoitotehtävissä. Sosiaalihallituksen vastuulla on puolestaan seurata yleistä kehitystä keräämällä ja julkaisemalla säännöllisin väliajoin tietoa Ruotsin prostituutiomarkkinoista. Keskusrikospoliisi vastaa ihmiskaupan tilanteen seurannasta ja kuvailusta säännöllisin raportein. Holmström selvittää ruotsalaisessa osatutkimuksessaan olemassa olevaa tietoutta. Raportin mukaan noin kolmesataa

³ Pro Sentret on Oslossa toimiva yhteisö, joka tarjoaa sosiaalisia palveluja seksuaalisia palveluja myyville naisille ja miehille. Se on myös prostituutioasiain kansallinen osaamiskeskus.

naista on katuprostituution piirissä ja sama määrä ilmoittaa Internetissä. Ihmiskaupalle altistuneitten määrää ei tiedetä. Prostituutioryhmien mukaan katuprostituution määrä on koko ajan hieman vähentynyt kymmenen viime vuoden aikana. Epäselvää on, miten tätä muutosta voidaan tulkita Ruotsin seksinostolainsäädännön tai Internetin ja mobiiliteknologian kehityksen valossa. On kuitenkin selvää, että prostituutiomarkkinat ovat muutoksen ja eriytymisen tilassa. Holmström nostaa Tveitin ja Skilbrein tapaan esiin sen, että prostituution ja ihmiskaupan laajuuden arviointitapoja ja näkökulmaa on merkityksellistä pohtia, ja ne tulee ottaa huomioon. Holmström toteaa myös Ruotsin osalta, että saatavilla olevaa tietoa leimaa paljolti tietty näkökulma prostituutioon sekä konteksti, jossa tieto on tuotettu. Sisätiloissa tapahtuvasta prostituutiosta ja seksiä ostavista tai myyvistä miehistä ei ole olemassa paljonkaan tietoa, mikä voi johtua juuri käytettyjen arviointimenetelmien valinnasta ja painotuksesta.

Tanskalaisilla prostituutiomarkkinoilla tendenssi on se, että prostituutiota esiintyy aiempaa enemmän hierontaklinikoilla ja seuralaistoiminnassa. Samaan aikaan katuprostituutio on Kööpenhaminassa tullut viime vuosina yhä näkyvämmäksi ja ulkomaisten naisten lukumäärä on kasvanut. (Rasmussen 2007: 34). Tanskassa prostituutiosta ilmoitetaan enenevässä määrin Internetissä, joten mahdollisuudet kartoittaa prostituution laajuutta ovat rajoitetut. Kuitenkin juuri lehti- ja Internet-ilmoituksia käytetään lähteinä laskettaessa prostituution laajuutta Tanskassa. Videns- og formidlingscenter for Socialt Udsatten⁴ arvion mukaan kesäkuun 2006 ja kesäkuun 2007 välisenä aikana toimi vähintään 5 567 henkilöä näkyvän prostituution parissa (Socialministeriet 2007). Ryhmän sisällä laajamittaisinta arvioidaan olevan ns. klinikkaprostituution (3 278), seuraavana katuprostituution, jonka parissa toimii 1 415 henkilöä. Bjønness kuvaillee artikkelissaan, että näitä lukuja käytetään keskustelujen ja politiikan lähtökohtina, vaikka ne ovatkin epävarmoja. Pimention jää oletettavasti suuri määrä ihmisiä, jotka eivät ilmoittele: Internetissä tapahtuva prostituutio, joka kätkeytyy esimerkiksi kontakti-ilmoitusten taakse, nuoret ja aikuiset, jotka antavat seksiä lahjoja tai palveluita vastaan, seksi- ym. klubeilla tapahtuva prostituutio sekä transvestiitit ja transseksuaalit (Rasmussen 2007: 40).

Spanger kirjoittaa, että tanskalaiset viranomaiset ja puoliviralliset toimijat käyttävät kansainvälisen prostituution ja ihmiskaupan määräärvioita

⁴ Keskus kuuluu Hyvinvointiministeriön alaiseen Sosiaalihuollukseen.

objektiivisina ja totuudenmukaisina lukuina. Esittämällä ihmiskaupan uhrien lukumäärä suurena saadaan ihmiskaupan vastainen taistelu priorisoitua poliittisesti korkeaan asemaan, väittää Spanger. Spanger viittaa m.m. poliisiviranomaisten alaiseen tiedustelukeskukseen (Rigspolitiets Nationale Efterforskningsstøtteceter, NEC), joka kyseenalaistaa Tanskan ihmiskaupasta käytävän julkisen keskustelun. Julkisessa keskustelussa vallitsee näkemys, jonka mukaan ihmiskauppa olisi suuri ongelma Tanskassa, kun taas NEC:n mukaan näin ei ole asian laita. NEC näkee siis ristiriidan julkisen keskustelun ja poliisin identifioimien suhteellisen alhaisten uhrilukujen välillä. NEC:n mukaan ihmiskauppa on Tanskassa suuri ongelma, ja poliisin tilastoissa on suuri määrä ihmisiä, jotka ovat seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan uhreja.

1990-luvun alkupuolella taloudellinen lama ja lisääntynyt työttömyys Suomessa, kuten myös entisen Neuvostoliiton alueen taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset, johtivat prostituution lisääntymiseen. Tämän kehityksen yhteydessä virisi uusia keskusteluja sekä tavallisten suomalaisten että päätöksentekijöiden keskuudessa. Marttila kertoo Suomea käsittelevässä osatutkimuksessaan, että tiedot Suomen prostituutiomarkkinoista ovat erittäin rajalliset. Saatavilla olevat tiedot perustuvat erilaisiin arvioihin, jotka vaihtelevat keskenään suuresti. Tiedot ovat siis erittäin epävarmoja, eikä kattavia arvioiteja prostituution parissa toimivista henkilöistä tai prostituutiomarkkinoiden rakenteesta Suomessa ole tehty. Tiedot poliisilta, sosiaalityöntekijöiltä ja tutkijoilta koskien ulkomaalaisten henkilöiden osuutta prostituutiosta vaihtelevat. On arvioitu että osuus olisi noin 50 prosenttia. Kysymys on kuitenkin vilkkaan keskustelun aihe. Useimmat heistä tulevat Venäjältä, Baltian maista, pääasiassa Virosta, Valkovenäjältä ja Ukrainasta. Prostituutiota ei ole kartoitettu myöskään Ahvenanmaalla. Tietojen mukaan näkyvää katuprostituutiota ei siellä esiinny. Sen sijaan ruotsalaisilta Internet-sivuilta löytyy naisia, jotka tarjoavat palveluksiaan Ahvenanmaalla.⁵ Ruotsin keskusrikospoliisin tuoreimman raportin mukaan Ahvenanmaan kautta kulkeva lauttaliikenne Ruotsin ja Suomen sekä Viron välillä on ihmiskauppiaitten yleisesti käytämä reitti (Keskusrikospoliisi 2007).

Färsaarilla ei tietojen mukaan organisoitua tai näkyvää prostituutiota esiinny. Ei ole olemassa mitään tiettyä katua tai bordellia, johon mennä.

⁵ Ahvenanmaan maakuntahallituksen tasa-arvoasiain päällikön Vivan Nikulan haastattelu, haastattelijana Jennie Westlund, maaliskuu 2008.

Sen sijaan on luultavaa, että naiset myyvät seksiä esimerkiksi huumeita vastaan.⁶ Grönlannissa ei esiinny näkyvää eikä organisoitua prostituutiota. Seksiä voidaan kuitenkin käyttää vaihdon välineenä, esimerkiksi mājapaikkaa vastaan.⁷

Islannissa on Atlasonin ja Gudmundsdóttirin mukaan tapahtunut kymmenen viime vuoden aikana muutoksia prostituutiossa ja ihmiskaupassa. Prostituutiosta on suhteellisen lyhyessä ajassa tullut näkyvämpää, mutta sen laajuudesta ei ole mitään tietoa. Prostituutiota Islannissa käsittelevässä tutkimuksessa vuodelta 1985 kävi ilmi kolme prostituution lajia: nuoret huumeiden väärinkäyttäjät, organisoitu prostituutio sekä lehtien kontakti-ilmoitusten kautta tapahtuva prostituutio. Merkille pantavaa oli, että prostituutio voitiin yhdistää ns. strippiklubeihin (Ásgeirsdóttir et al. 2001).

Pohjoismaissa on viime vuosina koettu ulkomaisten naisten määrän lisääntyminen prostituutiomarkkinoilla. Vuosituhannen vaihteen jälkeen on sekä Norjassa että Suomessa kasvanut Itä-Euroopasta tulevien naisten määrä kotimaan prostituutiomarkkinoilla. Norjalainen Pro Sentret-tutkimuskeskus ajoittaa suuren muutoksen norjalaisilla prostituutiomarkkinoilla vuoteen 2001. Jo sitä ennen monia thaimaalaisnaisia oli prostituution parissa, mutta he toimivat sisätiloissa, ja heillä oli vain vähän yhteyksiä norjalaiseen avustusjärjestelmään. Suomessa prostituution parissa toimivien ulkomaisten naisten lukumäärä alkoi nousta jo 1990-luvun lopulla (Lehti & Aromaa 2002). Paikkansa suomalaisilla prostituutiomarkkinoilla vakiinnuttivat erityisesti Virosta ja Venäjältä tulevat naiset, ja vielä nykyäänkin Itä-Euroopasta tulevat naiset muodostavat tärkeän osan Suomen prostituutiomarkkinoista. Norjassa tilanne on sitä vastoin muuttunut. Kolmen viime vuoden aikana on suuren määrän nigerialaisia naisia havaittu osallistuvan prostituutioon, ja vuonna 2007 heitä oli 30 % kaikista niistä naisista, joiden kanssa sosiaalityöntekijät olivat tekemisissä prostituution yhteydessä (Pro Sentret 2008). Uusi suuri ryhmä Norjan prostituutiomarkkinoilla ovat bulgarialaiset naiset. Tanskassa arvioidaan, että noin 45 % prostituutioon osallistuvista naisista on ulkomaalaisia. Myös siellä on naisia Itä-Euroopasta ja Länsi-Afrikasta, mutta lisäksi myös Etelä-Amerikasta ja Kaakkois-Aasiasta. Suurin ryhmä on peräisin Thai-

⁶ Färsaarten naistentalon päällikön Elin Reinert Planckin haastattelu, haastattelijana Jennie Westlund, kesäkuu 2008.

⁷ Jette Eistrupin, Grönlannin Sundhetsdirektoratetissa työskentelevän antropologin haastattelu, haastattelijana Jennie Westlund, kesäkuu 2008.

maasta. Ruotsissa tilanne on toinen. Vaikka sielläkin on useista maista peräisin olevia prostituoituja, ei siellä Norjan, Suomen ja Tanskan tavoin esiinny näkyvillä prostituutiomarkkinoilla vakiintuneesti suuria ulkomaisien naisten ryhmiä.

2.2 Sosiaaliset toimenpiteet ja oikeudellinen käsittely

Kansalliset prostituutiomarkkinat ovat siis käyneet kymmenen viime vuoden aikana läpi suuria muutoksia, mutta kehitys ei ole ollut samanlaista kaikissa Pohjoismaissa. Prostituutio ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa ovat kohonneet korkealle sijalle virallisella asialistalla Pohjoismaissa, ja keskeisenä kysymyksenä on ollut lainsäädäntö. Monet samankaltaisuudet eri Pohjoismaiden prostituutiolainsäädännöissä voidaan selittää yhteisen lainsäädännön ajanjaksoilla. Esimerkiksi Islannin laeista suuri osa on peräisin ajalta, jolloin maa kuului Tanskalle. Samalla prostituutiolainsäädäntö Pohjoismaissa osoittautuu erittäin vaihtelevaksi: seksin ostamisen kriminalisoinnista Ruotsissa aina siihen, että Islannissa on vuodesta 2007 ollut kiellettyä elättää itsensä seksiä myymällä. Kaikissa maissa on voimassa parituskielto, mutta se, miten prostituutio on laissa määritelty ja millainen toiminnan organisointi ja toisen ihmisen prostituoinnista hyötyminen lasketaan paritukseksi, vaihtelee.

Seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan suhteen kaikki Pohjoismaat ovat säätäneet ihmiskaupan kielletyksi. Vaikka ehkäisevät toimenpiteet ja ihmiskaupan vastainen taistelu ovat korkealla sijalla kaikissa Pohjoismaissa, eroavat niitä koskevat lakimuotoilut toisistaan. Ehkäisyyn ja ihmiskaupan uhrien suojeluun tähtääviä toimintasuunnitelmia on jo suunniteltu ja otettu käyttöön monissa maissa.

Sosiaalisten toimenpiteitten suhteen suunnitelmat on etupäässä laadittu kansallista prostituutiota silmälläpitäen. Kansainvälisen prostituution lisääntyminen tuo uusia haasteita, mikä edellyttää muutoksia Pohjoismaiden sosiaalisissa ja oikeudellisissa toimissa. Tätä taustaa vasten on projektin toisena osatavoitteena siis ollut kerätä relevanttia ja ajantasaista tietoa lainsäädännöstä ja sosiaalisista toimenpiteistä niissä kysymyksissä, jotka koskevat prostituutiota ja ihmiskauppaa Pohjoismaissa.

Pohjoismaissa on 15 viime vuoden aikana tehty suuri määrä lakimuutoksia prostituutiota ja ihmiskauppaa vastaan. Norjassa muutettiin ja laa-

jennettiin ns. parituspykälää ja säädettiin uusi laki ihmiskaupasta. Skilbrei tulkitsee parituspykälän muutoksen 1990-luvun puolessavälissä olevan suhteessa Norjan prostituutiomarkkinoiden kehittymiseen – prostituutio muuttuu, laki seuraa perässä.⁸ Vuonna 2003 parituspykälää muutettiin uuden ihmiskauppalain mukaiseksi. Muutoksen myötä laki koskee vain toisen ihmisen prostituution edistämistä, ei siitä hyötymistä. Samana vuonna säädetty ihmiskauppapykälä on suunnattu toisaalta juuri niitä vastaan, jotka väkivalloin, uhkaamalla tai haavoittuvaista tilaa hyväksikäyttäen käyttävät toista hyväkseen prostituution, pakkotyön tai muiden pakkokeinojen kautta. Skilbrei kuvaa osuudessaan lain säätämistä edeltäneitä keskusteluja ja analysoi näiden kahden pykälän välisiä suhteita. Nyt Norja on uuden muutoksen edessä. Todennäköisesti Norjassa tullaan toteuttamaan yleinen seksipalvelujen ostokielto. Sitä ovat edeltäneet vuosikausien tiiviit keskustelut politiikassa, mediassa, kentällä toimivien aktivistien ja toimijoiden sekä tavallisen kansan keskuudessa. Kiellon tarkoituksena on vähentää kysyntää ja sitä kautta myös ehkäistä ihmiskauppaa.

Norjan seksikauppakieltoa edeltäneisiin keskusteluihin on tietenkin vaikuttanut Ruotsin tilanne. Siellähän on tammikuusta 1999 ollut voimassa seksuaalisten palveluitten ostokielto. Ruotsin prostituutiolainsäädännön lähtökohtana on, että prostituutio nähdään miehen väkivaltana naista kohtaan. Lakia voi kuvata normatiiviseksi koska sen päätavoitteena on vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja asenteisiin prostituutiota kohtaan. Vuonna 2006 tehtiin 163 poliisi-ilmoitusta seksuaalisten palveluiden ostoon liittyen. Näistä 108 johti langettavaan tuomioon (BRÅ 2007). Seuraavan vuonna tehtiin 189 poliisi-ilmoitusta. Näistä 85 johti langettavaan tuomioon (BRÅ 2008). Ruotsilla on myös vuodesta 2002 ollut Norjan ja Tanskan tavoin olemassa ihmiskauppalaki, joka kriminalisoi seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan. Vuodesta 2004 lakiin on sisällytetty myös maan rajojen sisäpuolella tapahtuva ihmiskauppa sekä muihin hyväksikäytön lajeihin, kuten pakkotyöhön ja elinkauppaan, tähtäävä ihmiskauppa. Siring valottaa osuudessaan Ruotsin seksinostolakiä kuvailemalla tilannetta viranomaisten käsitysten ja lainkäytön kautta. Hän esittelee myös lainsäädäntötyössä muovattuja päämääräasetteluja. Siring pohtii myös sitä, miten lain soveltamista voidaan tulkita lainsäädä-

⁸ Vuonna 1995 Norjan parituspykälään sisällytettiin vuokrauskielto. Pykälään tehtiin lisämuutoksia vuonna 2000, kun mm. astui voimaan kielto ilmoittaa seksuaalisista palveluista.

dännön aikomusten valossa. Ennen kaikkea Siring käsittelee sitä, millaisena viranomaiset tiedostavat tilanteen miesprostituution ja seksinostolain välillä.

Tanskassa prostituution kriminalisointi poistettiin vuonna 1999. Toisin sanoen itsensä elättäminen prostituutiolla ei ollut enää kiellettyä.⁹ Vuonna 2002 astui Tanskan lainsäädännössä voimaan ihmiskauppalykä, joka Ruotsin ja Norjan vastaavien lakien lailla sisältää sekä seksuaalisiin tarkoituksiin että pakkotyöhön ja elinkauppaan suuntautuneen ihmiskaupan. Ihmiskauppalykälän lisäksi Tanskassa on muiden Pohjoismaiden lailla parituslaki. Myös Tanskassa on jo jonkin aikaa käyty poliittista keskustelua juuri seksinostajien roolista prostituutiosta. Spanger selittää osuudessaan tämän vasta heränneen kiinnostuksen seksin ostajiin sillä, että kysymys seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneesta ihmiskaupasta on saanut viime vuosina yhä lisää poliittista huomiota ja painoarvoa, minkä ansiosta näkökulma prostituutioon on muuttumassa. Spangerin mukaan Tanskan prostituutiosiirtolaisten lisääntynyt lukumäärä on johtanut prostituutiotuomien politisoitumiseen ja ammattimaistumiseen, minkä ansiosta ihmiskaupasta on tullut oma alueensa politiikassa. Ihmiskaupan saama huomio on myös vahvistanut prostituutiosta käytävää feminististä diskurssia Tanskan kansan keskuudessa, Spanger sanoo. Färsearilla ja Grönlannissa ovat voimassa Tanskan lait. Siellä pätevät siis monilla osaluilla samat säännöt kuin Tanskassa. Tietojemme mukaan ei prostituutio- ja ihmiskauppalykia ole sovellettu käytäntöön Färsearilla ja Grönlannissa. Grönlanti ja Färsearet ovat poikkeuksia niistä velvoitteista, joita Tanskalla Palermon sopimuksen mukaan on.

Suomessa on kymmenen viime vuoden aikana tehty useita lakimuutoksia koskien prostituutiota. Nämä koskevat myös Ahvenanmaata, missä tässä suhteessa noudatetaan Suomen lainsäädäntöä. 1990-luvun lopulla tehtiin muutoksia parituslainsäädäntöön, seurauksena lievemmat rangaistukset, ja vuonna 2004 lakiin lisättiin nimike ”törkeä paritus”, mikä mm. kieltää prostituutioilmoitusten julkaisemisen. Samoihin aikoihin, 1990-luvun lopulla, katuprostituutio herätti Suomessa erityisen paljon keskuste-

⁹ Kriminalisoinnin poisto ei kuitenkaan merkitse sitä, että prostituutio käsitettäisiin lailliseksi toiminnaksi, mikä tarkoittaa, että prostituutiosta toimiva henkilö ei voi olla työttömyyskassan jäsen tai saada työttömyyskorvausta. Hänellä ei myöskään ole oikeutta korvauksiin virka- tai vanhempainvapaan aikana, eivätkä he voi jäädä ennenaikaiselle eläkkeelle ja saada niin kutsuttua ”jälkipalkkaa”. On myös laitonta myydä seksiä oleiltaessa Tanskassa turistiviisumilla (Holm 2007).

lua. Keskustelu käsitteli etupäässä yleistä järjestystä; katuprostituution katsottiin häiritsevän muuta toimintaa julkisilla paikoilla, ja vuonna 1999 Helsingin kaupunki hyväksyi uuden järjestyssäännön, jossa kiellettiin sekä seksin osto että myynti julkisilla paikoilla. Prostituutio pysyi puheenaiheena, ja keväällä 2002 hallitus esitteli muutosehdotuksen lakiin turvallisuuden edistämisestä julkisilla paikoilla. Järjestyslaki astui voimaan lokakuussa 2003. Vuonna 2005 laadittiin hallituksen esityksen mukaan uusi esitys rikoslain muuttamiseksi siten, että seksin ostamisesta tulisi yleisesti kiellettyä. Keskustelu asiasta on edelleen käynnissä.

Prostituutiota on pyritty rajoittamaan myös Suomen ulkomaalaislain muutoksilla. Vuodesta 1999 on ollut mahdollista käännyttää ulkomaiden kansalainen Suomesta, jos tämän voi perustellusti olettaa myyvän seksipalveluja.¹⁰ Tämä kielto ei kuitenkaan koske EU-maiden eikä Schengen-sopimuksen allekirjoittaneitten maiden kansalaisia. Pro-tukipisteen¹¹ mukaan tällä lailla on ollut suuri merkitys ulkomaisten, prostituutioon osallistuvien naisten asemaan Suomessa. Vuodesta 2006 on myös ollut kiellettyä ostaa seksiä henkilöltä, joka on ihmiskaupan tai parituksen uhri. Tähän mennessä oikeustapauksia ei ole ollut. Syynä tähän uskotaan olevan se, että on vaikea todistaa ostajan olleen tietoinen parituksen tai ihmiskaupan olemassaolosta.

Koska Venäjä ja Viro ovat Suomen naapurivaltioita, Suomi sai jo varhain perehtyä kansainvälisen prostituution mukanaan tuomiin haasteisiin. Marttila kuvailee osaraportissaan, kuinka seksikauppakysymys liitettiin yhteen organisoitua rikollisuutta ja rajaturvallisuutta käsitteleviin kysymyksiin. Hänen mukaansa kyse oli yrityksestä suojella hyvinvointivaltion rajoja Suomessa. Marttilan mukaan keskustelu kansainvälisestä prostituutiosta tasa-arvo- ja ihmisoikeuskysymyksenä ei ole Suomessa ollut yhtä tärkeää kuin muissa Pohjoismaissa.

Islannissa muutettiin prostituutiolainsäädäntöä viimeksi vuonna 2007, kun kielto ansaita rahaa omalla tai muiden haureudella poistettiin. Atlason ja Gudmundsdóttir kertovat, miten jotkin ihmiset sanoivat tämän lakimuutoksen voitavan tulkita prostituution laillistamiseksi, kun taas toiset korostivat, että prostituution laillistamisella ja oston kriminalisoinnin poistamisella on ero. Samalla, kun kielto elättää itsensä prostituutiolla

¹⁰ Vastaava kielto on voimassa myös Tanskassa ja Ruotsissa, ja on keskusteltu sen käyttöön- otosta myös Ruotsissa, mutta se on kumottu.

¹¹ Pro-tukipiste on vapaaehtoisjärjestö, joka työskentelee seksityöntekijöitten oikeuksien puolesta Suomessa. Järjestö tarjoaa myös sosiaalista tukea ja terveydenhuoltoa.

poistettiin, lisättiin lakiin uusi kohta, jossa kiellettiin seksin tarjoaminen, välittäminen ja tiedustelu korvausta vastaan julkisilla ilmoituksilla. Seksin ostosta tai myymisestä ilmoittamisesta tuli siis rangaistavaa. Laissa on myös parituskielto. Termi prostituutio on esiintynyt islantilaisessa lainsäädännössä vasta vuodesta 1992.¹² Tuolloin lakia uudistettiin siten, että kielto koski ainoastaan seksin myymistä jatkuvana elinkeinonharjoittamisena, ei satunnaisissa tilanteissa. Samalla termistä tuli sukupuolineutraali – kun se aiemmin oli viitannut ”kevytmielisiin naisiin”, oli laki nyt suunnattu sekä prostituutiossa toimiviin miehiin että naisiin.

Prostituutioon ja ihmiskauppaan suunnatut sosiaaliset toimenpiteet vaihtelevat eri Pohjoismaissa niin sisällöltään kuin organisatorisesti. Tveitin ja Skilbrein osatutkimuksessa korostetaan sosiaalityön muotoutumisen tutkimisen tärkeyttä, jotta voitaisiin analysoida, miten prostituutiota säädellään yhteiskunnassa. Norjalaisessa osatutkimuksessa kuvataan, miten prostituutioon liittyvä sosiaalinen työ voidaan yksinkertaistetusti jakaa kahteen pääsuuntaukseen takana olevan ideologian ja menettelytapojen suhteen: (1) nollatoleranssi prostituutioon tai näkökulma prostituutiosta alentavana tai haitallisena toimintana, jolloin päämääränä on auttaa naisia ja miehiä pois prostituution parista, ja (2) vahinkojen minimoimista ja ihmisoikeusnäkökulma, jolloin päämääränä on tukea prostituution parissa olevia naisia ja miehiä, minimoida haittoja ja varmistaa heidän oikeutensa siinä tilanteessa, jossa he ovat.

Norjassa on jo 1980-luvun alusta tehty monia sosiaalisia ja terveydellisiä toimenpiteitä, jotka on suunnattu juuri prostituution parissa oleville naisille ja miehille. Joidenkin toimien takana on julkinen sektori, muut ovat yksityisten ja aatteellisten järjestöjen aikaansaannoksia. Useimmat toimivat katuprostituutiossa toimivien naisten parissa, mutta viime vuosiina on alettu luoda yhteyksiä myös sisätiloissa tapahtuvassa prostituutiossa mukana oleviin naisiin. Miesprostituutio ei nykyään ole etsintätöiden kohteena. Norjassa sosiaalisten toimenpiteitten tarjonta vaihtelee niin ideologisen kannan kuin työskentelytapojen osalta. Esimerkiksi Pro Sentret ja prostituoitujen etujärjestö PION, joiden pääpaikka on Oslossa, painottavat vahinkojen minimoimista ja ihmisoikeusnäkökulmaa. Kirkens Bymisjon Oslossa puolestaan pyrkii saamaan naiset pois prostituution parista ja

¹² Kuten sanottu, Islannin lainsäädäntö perustuu tanskalaiseen, ja se selittää miksi ilmaus ”prostituutio” ei ole käytössä. Tanskan rikoslaki nimeää prostituution yhä termillä ”kønslig usædelighed”, sukupuolinen siveettömyys.

luomaan heille mahdollisuuksia toisenlaiseen tulevaisuuteen. Ero on nähtävissä myös toimijoiden kenttätöissä. Siinä missä Pro Sentret keskittyy lyhyisiin kenttätapaamisiin sekä kondomien ja liukuaineiden jakoon sekä lyhytsanaiseen tiedonjakoon, Kirkens Bymisjon panostaa pidempiin tapaamisiin ja syvempiin keskusteluihin. Erot eri toimijoiden välillä ovat myös erilaisia eri puolilla maata, sanovat Tveit ja Skilbrei. Vaikka ideologisia eroja olisi, saattavat toimijat käytännössä työskennellä suhteellisen samankaltaisin ja toisiaan täydentävin keinoin, kirjoittajat sanovat.

Myös Ruotsissa on jo vuosikausia ollut olemassa erityistä prostituutiota suunnattua sosiaalityötä. Tukholmassa, Göteborgissa ja Malmössä on kunnallisen toiminnan piirissä niin sanottuja prostituutioryhmiä. Työhön kuuluu etsivää kenttätöitä etupäässä katuympäristöissä, mutta toiminta on viime aikoina laajentunut myös Internetiin, neuvonta- ja tukitoimintaan sekä hoitotyöhön. Sen lisäksi KAST-niminen kunnallinen yhteisö harjoittaa toimintaa, joka on suunnattu seksin ostajille. Sen ensisijaisena päämääränä on tarjota tukea ja joskus hoitoa niille, jotka haluavat lopettaa seksin ostamisen. Suurkaupunkien sosiaalisten toimenpiteitten lisäksi joukko aatteellisia yhteisöjä, kuten Kaupunkilähetys, harjoittaa etsintätöitä ja tarjoaa eri tavoin tukea. Ruotsissa on tarjolla myös suunnattua terveyden- ja sairaanhoitoa. Esimerkiksi Malmössä on ruiskujenvaihtotoimintaa huumeita väärinkäyttävälle prostituoiduille, ja Tukholman prostituutiokeskuksen yhteydessä on sairaanhoitovastaanotto. Erona Norjaan on se, että Ruotsissa sosiaaliset toimenpiteet on suurelta osin suunnattu siihen, että naiset ja miehet saataisiin pois prostituution parista.

Vuonna 2005 Tanskan hallitus laati prostituution vastaisen toimintasuunnitelman ("Toisenlainen elämä"). Tämän yhteydessä perustettiin prostituutioon keskittyvä osaamiskeskus ("Kompetenscentret Prostituti-on"), joka samalla toimii Sosiaalihallituksen alaisen syrjäytymisyksikön kansallisena sihteeristönä. Keskuksen painopiste on ennaltaehkäisevässä toiminnassa ja haittojen vähentämisessä. Tanskassa sosiaaliset toimenpiteet suunnataan suurelta osin etsivään työhön. Päämääränä on ehkäistä ja vähentää haittoja, tarjota sosiaalista tukea ja huolenpitoa sekä myös tukea henkilön oikeuksia ja sosiaalista kansalaisuutta "empowerment"-menetelmän avulla (Rasmussen 2007: 116). Kööpenhaminassa sijaitseva prostituutiossa toimivien naisten asuntola Reden tarjoaa lisäksi mahdollisuuden osallistua oma-apuryhmiin naisille, jotka haluavat irrottautua prostituutiosta. Redenin lisäksi on olemassa myös muuta sosiaalista toi-

mintaa henkilöille, jotka haluavat itse hakea apua. Myös puhelin- ja Internet-neuvontaa esiintyy sosiaalityön yhtenä osana. Bjønness kuvailee osatutkimuksessaan, miten sosiaalisten toimenpiteitten muotoutumista Tanskassa leimaa tietynlainen näkökulma prostituutioon. Kahdenkymmenen viime vuoden aikana tutkijat ovat tähdentäneet, että vaikka tutkimusperäinen tieto prostituution syistä ja haittavaikutuksista puuttuu, ei se ole johtanut tutkimuksen priorisointiin. Sen sijaan on jatkettu sellaisten sosiaalisten toimien kehittämistä, jotka perustuvat olettamuksiin prostituution perusteista ja seuraamuksista, Bjønness väittää. Hänen mukaansa tämä on johtanut siihen, että nykyään monilla prostituutioalalla Tanskassa toimivilla naisilla on vaikeuksia tunnistaa itseään esitetystä ongelmakuvauksesta.

Suomessa sosiaaliset toimet ovat keskittyneet helsinkiläisperäisen vapaaehtoisjärjestön Pro-tukipisteen ympärille. Järjestöllä on toimipiste myös Tampereella. Se tarjoaa sosiaalista tukea ja terveydenhoitoa prostituutiosta toimiville ja tekee myös etsintätyötä. Koska katuprostituutio on Suomessa viime vuosina vähentynyt merkittävästi, on etsivän työn tekeminen tullut haasteellisemmaksi. Sitä tehdäänkin nykyään suurelta osin Internetissä. Pro-tukipisteellä on myös erityisohjelma, joka on suunnattu prostituutiosta toimiville miehille ja trans-henkilöille. Pro-tukipisteen toimenpiteet on pääosin suunnattu vahinkojen vähentämiseen. Sillä ei ole ”exit-ohjelmia”, mutta se tarjoaa tarpeen vaatiessa apua prostituutiosta eroon haluaville. Suomessa toimii myös muita kansalaisjärjestöjä ja eivaltioollisia tahoja, jotka tarjoavat sosiaalista tukitoimintaa. Monikanaisten Liitto r.y. toimintaan kuuluu myös väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajataustaisten naisten tukeminen. Rikosuhripäivystys, Raiskaus-kriisikeskus ja Ensi- ja turvakotien liitto voivat myös tarjota apua väkivaltaa kokeneille tai prostituutiosta toimineille naisille.

Kun Islannissa käy läpi virallisia asiakirjoja ja toimintasuunnitelmia, käy ilmi selkeä konsensus prostituutiota ja ihmiskauppaa koskevien arvojen ja painotusten suhteen. Atlason ja Gudmundsdóttir toteavat, että siitä huolimatta on kuitenkin olemassa vain yksi järjestö, joka tarjoaa prostituutiosta mukana oleville erityisapua. Stigamót, ”naisten epävirallinen ruohonjuuriliike”, tarjoaa sukupuolistuneen väkivallan uhreille apua ja neuvontaa sekä nimeää nimenomaan prostituutiosta toimivat henkilöt kohderyhmäkseen. Stigamót tarjoaa uhreille sekä mahdollisuuksia muokata elämäntilannettaan että apua erityisen, juuri tälle ryhmälle suunnatun

puhelinlinjan kautta. Vuonna 2007 tätä puhelinlinjaa käytti 22 naista ja 3 miestä (Stigamót 2008). Näiden panostusten lisäksi prostituutiosta toimiville naisille tarjotaan jossain määrin apua ja tukea myös muualla, esimerkiksi Naisten kriisikeskuksessa sekä Konukotissa, naisten yömajassa.

Grönlannissa sen paremmin kuin Färösaarilla ei ole erityisesti prostituutiosta toimiville suunnattuja sosiaalisia palveluja. Tämä johtuu luultavasti siitä, että tietous prostituutiosta ja ihmiskaupasta on rajallista. Myöskään Ahvenanmaalla ei ole olemassa prostituutiosta toimiville suunnattuja sosiaalisia palveluja tai tukitoimia.

Norjassa fokuusoituminen ihmiskauppaan on yhtäältä johtanut lakimuutokseen ja toisaalta siihen, että maan viranomaiset ovat laatineet ihmiskaupan suhteen kolme toimintasuunnitelmaa neljässä vuodessa. Siinä missä ensimmäisessä toimintasuunnitelmassa keskityttiin yksinomaan nais- ja lapsikauppaan, on maassa myöhemmin lisääntyvässä määrin huomioitu myös muut ihmiskaupan muodot. Kehitys on myös mennyt siihen suuntaan, että on keskitytty enemmän uhrin oikeuksiin ja tarpeisiin, kun alussa ihmiskauppaa koskeva työ keskittyi pääosin tuomioiden määräämiseen ja rajavalvontaan. Perinteisesti kansalliseen prostituutioon suuntautuneet sosiaaliset toimenpiteet ovat nyt suurelta osin järjestäytyneet sellaiseksi toiminnaksi, joka pyrkii vastaamaan niihin tarpeisiin, joita ulkomaalaisilla prostituutiosta työskentelevillä naisilla ja ihmiskaupan uhreilla on. Suomessa kansainvälisen prostituution asettamat kysymykset pyritään ratkaisemaan sekä oikeudellisesti että muunlaisin toimenpitein. Suomessa on pitkä kokemus ulkomaisista prostituution parissa toimivista naisista, ja prostituutioon suuntautunut sosiaalityö on muovautunut tämän mukaan. Myös Tanskassa on prostituutiosta toimivien ulkomaisten naisten lisääntynyt määrä vaikuttanut prostituutiokeskusteluun. Se on johtanut siihen, että lyhyessä ajassa on laadittu kaksi toimintasuunnitelmaa ihmiskauppaa vastaan sekä asetettu voimaan ihmiskauppakielto. Spanger kuvaa artikkelissaan, kuinka ihmiskauppa on kasvanut omaksi poliittiseksi kysymyksekseen, mikä on johtanut siihen, että prostituutiokentällä olevien toimijoiden keskinäiset suhteet ovat muuttuneet. Ruotsissa keskustelut seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneesta ihmiskaupasta ovat johtaneet lakimuutoksiin. Kuten jo aiemmin mainittiin, seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa määriteltiin Ruotsissa rikokseksi vuonna 2002, ja vuonna 2004 rikosnimikettä laajennettiin koskemaan myös sellaista ihmiskauppaa, joka ei toimi rajojen yli ja joka voi käsittää myös muun-

laista hyväksikäyttöä, kuten pakkotyötä tai elinkauppaa. Heinäkuussa 2008 Ruotsin hallitus esitteli ensimmäisen toimintasuunnitelmansa prostituutiota ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunutta ihmiskauppaa vastaan.

Islannissa ihmiskaupan kielto astui voimaan vuonna 2003, ja työtoimintasuunnitelman valmiiksi saamiseksi on yhä meneillään.

2.3 Asenteet ja suhtautuminen

Projektin kolmantena ongelmanasetteluna on ollut kartoittaa ja kuvailla prostituutioon ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneeseen ihmiskaupan kohdistuvia asenteita ja ajatuksia miesten ja naisten keskuudessa Pohjoismaissa. Asenteiden kartoittaminen on aina vaikeaa, erityisesti silloin kun kyse on arkaluontoisista asioista. Virhearvioinnin vaara on suuri. Asiaa on käsitelty eri maissa eri tavoin mm. riippuen siitä, minkälaista tietoa on ollut saatavilla. Ruotsissa toteutettiin kansallisen lisärahoituksen turvin kyselytutkimus, jolla pyrittiin kartoittamaan suhtautumista ja asenteita seksinostolakiin sekä kokemuksia seksin ostosta ja myynnistä. Tämän ruotsalaistutkimuksen lisäksi ei muilla projektiin osallistuneilla tutkijoilla ole ollut mahdollisuuksia tai resursseja tehdä omia asennetutkimuksia. Sen sijaan on etupäässä kerätty empiiristä materiaalia kvalitatiivisten tutkimusten kautta.

Projektissa on siis tutkittu ja analysoitu kysymystä asenteista ja suhtautumisesta monella eri tasolla. Siinä, missä osa tutkimuksista keskittyi prostituutiodiskursseihin, muissa tutkimuksissa pyritään kuvailemaan ja analysoimaan prostituutiota ja prostituutiopoliittikkaa koskevien asennetutkimusten tuloksia. Synnøve Jahnsen kuvaa norjalaisessa osatutkimuksessa, miten norjalainen media on käsitellyt seksinoston kriminalisoimiskysymystä Norjassa ajanjaksolla 2006–2007. Jahnsen nostaa ennen kaikkea esille ne argumentit, jotka ovat saaneet tilaa keskustelussa. Mediakeskustelu näyttää yhtäältä lähtevän yhdestä ja samasta perusajatuksista: prostituutio on sosiaalinen ongelma, joka pitää hoitaa sosiaalipoliittisin toimin. Toisaalta, Jahnsen havaitsee, norjalainen media raportoi tuona ajanjaksona maan prostituutiomarkkinoiden muuttumisesta ja että asiaa pitää nyt hoitaa toisella tavoin. Norjan prostituutiomarkkinoita kuvaillaan hajautuneiksi, laajoiksi ja yleisöä häiritseviksi. Tilanne esitetään

hallitsemattomana järjestysongelmana. Analyysi osoittaa, että argumentit seksin oston puolesta ja sitä vastaan eivät sovi Ruotsissa käydyn tasa-arvodiskurssin raameihin. Sen sijaan Norjan tilanteen ymmärtämistä ilmaistaan toisin termein, kuten että se on järjestysongelma tai että ongelma nostaa esiin tarpeen suojella Norjaa kansainväliseltä organisoidulta rikollisuudelta.

Jahnsen tutkii myös www.sexhandel.no-keskustelufoorumilla käytyjä keskusteluja. Kyseisen sivuston avasi Norjan Lasten- ja tasa-arvoasiain ministeriö tammikuussa 2006. Sivusto sisältää tietoa prostituutiosta ja ihmiskaupasta sekä interaktiivisen foorumin, jonka käyttäjät voivat keskustella seksikaupasta eri lähtökohdista. Sivusto on suunnattu suurelle yleisölle, mutta erityisesti seksiä ostaville sekä potentiaalisille seksinostajille. Ylempänä tavoitteena on vähentää seksuaalisten palvelujen markkinoita. Suurin osa foorumin viesteistä on seksinostajien kirjoittamia. Jahnsenin tutkimuksen päämääränä on tutkia, miten miehet, joilla on seksinostokokemuksia, selittävät seksuaalisten palvelujen ostoa. Tässäkin yhteydessä Jahnsen tulkitsee foorumilla esiin tulleita näkemyksiä sukupuoli-, kaupallisuus- ja seksuaalisuusdiskurssien valossa. Analysoimalla materiaaliaan Jahnsen osoittaa, että vaikka seksinostajat selittävät foorumilla näkemyksekseen, että he ostavat palveluja rationaaliselta ja aktiiviselta, itseensä rinnastettavissa olevalta markkinoilla toimijalta, on heillä kuitenkin näkemys seksin ostamisesta sellaisena asiana, jota ei voi läheisen ihmisen kyseessä ollessa hyväksyä rationaalisenä valintana. Näin he kertaavat yleisiä yhteiskunnallisia arvoja, joiden mukaan prostituutio ei ole suotavaa, päättelee Jahnsen. Jahnsenin mukaan sivuston haasteena on se, että osa foorumin niistä kirjoittajista, joilla on kokemuksia seksin ostamisesta, pitää prostituution ongelmallisia puolia, kuten väkivaltaa, pakottamista, hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa, jonakin joka koskee vain muita, ei heitä itseään.

Jari Kuosmanen valaisee ruotsalaisessa osatutkimuksessa asenteita ja suhtautumista seksinostolakiin ja mahdollisia kokemuksia prostituutiosta. Kuosmanen vertaa oman tutkimuksensa tuloksia vuosina 1999 ja 2002 samasta teemasta tehtyihin tutkimuksiin. Hänen mukaansa kolme viime tutkimusta vuosilta 1999, 2002 ja 2008 viittaavat samaan suuntaan, mitä tulee seksinoston kriminalisoinnin tukeen. Se on ollut kutakuinkin samalla, suhteellisen korkealla tasolla vuodesta 1999. Vuonna 2008 71 % halusi pitää seksinostolain voimassa. Miehistä lain säilyttämisen kannalla oli

60 % ja naisista 79 %. Kuosmasen tutkimuksen tulos osoittaa samaan aikaan sen, että Ruotsin kansan luottamus siihen, että lailla olisi ollut vaikutusta prostituution laajuuteen, on varsin pieni. Esimerkiksi ainoastaan viidesosa vastanneista uskoi, että seksinostajien lukumäärä on vähentynyt. Mitä tulee myynnin kriminalisointiin, on mielenkiintoista myös se, että vastausten valossa vastaajat, etupäässä naiset (66 %), eivät tyydy vain oston kriminalisointiin, vaikka ostaja on useimmiten mies. Kuosmanen tulkitsee tätä siten, että useimmat käsittävät prostituution yleisenä ongelmana, ei vain sukupuolistuneen vallan ilmentymänä. Tutkimuksessa tutkittiin myös miesten ja naisten kokemuksia seksin ostosta ja myynnistä. Näiden kysymysten tavoitteena oli tutkia, onko seksinostolaki vaikuttanut ruotsalaisten toimintamalleihin. Tulos osoittaa, että niiden osuus, joilla on kokemuksia seksin ostosta, on pienentynyt siitä, kun asiaa viimeksi tutkittiin vuonna 1996 (Månsson 1998), kolme vuotta ennen seksinostolain voimaantuloa. Vuoden 1996 tutkimuksessa 13,6 % vastaajista ilmoitti, että heillä on kokemuksia seksin ostamisesta. Kuosmasen tutkimuksessa vuodelta 2008 8 % ilmoitti joskus ostaneensa seksiä. Ylivoimainen enemmistö, 88 % miehistä ja 99 % naisista, vastasi etteivät koskaan ole ostaneet seksiä, haaveilleet seksinostosta tai ajatelleet sitä. Annelie Siringin tutkimuksessa sosiaalityöntekijöitten ja poliisien lainsäädäntökäsityksestä käy esiin se, että tasa-arvoargumentti ei aina ole etualalla. Poliisien haastatteluista ilmenee ongelmalliseksi se, että laki on ikään kuin naisliikkeen oma, minkä takia on olemassa riski, että se käsitetään irrelevantiksi. Siringin mukaan voidaan tulkita, että poliisit ”ymmärtävät” lainsäädännön tasa-arvoasiaksi, mutta uskovat että laki menettää silloin legitimitettiin. Haastatteluissa poliisit esittävät humanistisia argumentteja, ja Siring tulkitsee tämän tavaksi peitellä tasa-arvoideologiaa. Sitävastoin silloin, kun lain soveltamisesta on kyse, vaikuttavat poliisien ja sosiaalityöntekijöiden ajatukset tietyssä määrin yhteneväisesti noudattelevan lain päämäärää: säilyttää ja kontrolloida ryhmiä, joiden voi uskoa asettuvan Ruotsin prostituutiomarkkinoille. Esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden keskuudessa ajatellaan, että prostituution parissa muissa Pohjoismaissa vaikuttavat naiset välttelevät Ruotsia maan seksinostolain takia. Poliisit uskovat myös, että seksinostolaki pitää ulkomaiset parittajat poissa. Sekä poliisit että sosiaalityöntekijät uskovat siis, että seksinostolakia voidaan käyttää eräänlaisena rajavalvonnan muotona. Siring havainnoi, että poliisit pitävät ulkomaisten naisten seksikauppaa tärkeämpänä kuin ruotsalais-

naisten. Hän tulkitsee tätä vapaaehtoisesta ja pakkoprotituutiosta käydyn keskustelun valossa. Siring korostaa tutkimuksessaan myös näkökulmieroja miesprostituution ja heteroseksuaalisen prostituution välillä.

Osatutkimuksessaan näkökulmista prostituutiokysymykseen Tanskassa Bjønness kuvailee, kuinka virallista keskustelua prostituutiosta on viime vuosina dominoinut keskustelu lainsäädännöstä. Ennen vuotta 1999 keskityttiin seksin myynnin kriminalisoinnin poistamiseen, ja sen jälkeen seksinoston kriminalisointia on pohdittu yhä enenevässä määrin. Bjønnessin mukaan prostituutiokentällä on kaksi päätoimijaa, Servicestyrelsen ja Reden, jotka ovat vaikuttaneet suuresti keskusteluun tarjoamalla tietoa kysymyksestä. Median raportoidessa asiasta viitataan usein juuri näiden toimijoiden tietoon ja näkökulmiin. Bjønness on käynyt läpi poliitisten puolueiden argumentit kriminalisoinnin puolesta tai sitä vastaan. Hän havaitsi, että positiivisesti kriminalisointiin suhtautuvat painottavat prostituution laajentumista Tanskassa. Tässä yhteydessä viitataan Ruotsin kokemuksiin, joiden mukaan prostituutio on vähentynyt. Tässä argumentaatiossa on mukana myös näkökulma prostituutioon väkivaltana naista kohtaan sekä tasa-arvo-ongelmana. Niillä puolueilla, jotka eivät kannata seksin oston kriminalisointia, argumentaation perusteet eivät ole yhtä selkeitä. Sen sijaan nämä puolueet näyttävät Bjønnessin mukaan kannattavan epämääräisesti tukea heikoimmille sekä lisäpanostusta poliisille. Niillä ei kuitenkaan ole mitään konkreettisia ehdotuksia sosiaalisten toimenpiteitten tai oikeudellisen käsittelyn muutoksiksi. Mitä tulee tanskalaisen suuren yleisen suhtautumiseen prostituutioon, kertoo mielipidetutkimus vuodelta 2002 (Lautrup 2002), että prostituutio hyväksytään laajalti Tanskassa. Noin kahdeksan kymmenestä miesvastaajasta ja osapuilleen puolet naisvastaajista näki prostituution yhteiskunnassa hyväksyttävänä tai melko hyväksyttävänä (Lautrup 2002: 75). Samassa tutkimuksessa lähes yhtä monet vastaavat, että prostituutio on sosiaalinen ongelma, joka saattaa aiheuttaa psyykkisiä ja fyysisiä haittavaikutuksia. Samassa tutkimuksessa enemmistö oli sitä mieltä, että yhteiskunnan tulisi rajoittaa prostituution esiintymistä sosiaalisin toimin ja lainsäädännöllä. Bjønnessin mukaan tämä osoittaa, että suhtautuminen prostituutioon on kaksiselitteistä ja ristiriitaista. Juuri tämä kaksiselitteisyys on toistuva teema puhuttaessa tanskalaisten näkökulmasta prostituutioon (Järvinen 1990, Rasmussen 2007, Bjønness 2008). Bjønness haluaa näyttää artikkelillaan prostituutioon suhtautumisesta, että poliitikkojen asenteet eivät laajasti

ottaen käy yksiin kansan asenteiden kanssa. Tätä taustaa vasten ovat prostituutiokentän vaikutusvaltaiset toimijat käynnistäneet kampanjoita, joiden tarkoitus on ollut muuttaa kansan mieltä kysymyksen suhteen ja saattaa ihmiskaupan vastainen työ ja seksin oston kriminalisointi esityslistalle. Nämä kampanjat näyttävät vaikuttaneen: *Politiken*-lehti julkisti vuoden 2006 mielipidetutkimuksen tulokset, jotka osoittavat, että niiden määrä, jotka eivät pidä prostituutiota hyväksyttävänä, on kohonnut 25 prosentista 42 prosenttiin.¹³

Anne-Maria Marttila pohtii ja analysoi suomalaisessa osatutkimuksessaan kriminalisointikeskustelua Suomessa. Analyysinsä taustaksi hän esittelee läpileikkauksena asenteita prostituutioon käsittelevien aiempien tutkimusten tuloksia. Tietämys suomalaisten suhtautumisesta prostituutioon osoittautuu varsin rajalliseksi. Ne tutkimukset, joissa kaikesta huolimatta asiaa on käsitelty (esimerkiksi Haavio-Mannila et al. 2001; Tasa-arvobarometri 2004 & 2008) osoittavat, että naisten ja miesten asenteet seksikauppaan, ostajiin ja myyjiin eroavat toisistaan. Tasa-arvobarometrissä 2008 vastaa 59 % miehistä ja 32 % naisista hyväksyvänsä miehen ostavan seksiä. 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun lakimuutosehdotusten myötä virisi vilkas kriminalisointia koskeva keskustelu. Marttila analysoi osuudessaan kriminalisointikeskustelua erilaisista tasa-arvonäkökulmista. Hänen mukaansa sukupuolten välinen tasa-arvo on toistuva teema suomalaisessa keskustelussa seksin oston kriminalisoinnista. Keskusteluanalyyysissään Marttila löysi prostituutiokontekstissa useita tasa-arvokäsityksiä. Hän erottaa keskusteluissa kaksi päälinjaa. Toinen on yhteisyyttä korostava tasa-arvokäsitys. Keskusteluissa tätä käsitystä edustivat etupäässä ne, jotka tukivat kriminalisointia. Tämän tasa-arvonäkökulman mukaan prostituution selityspohja on yhteiskunnallinen ja rakenteellinen epätasa-arvo. Yhteisön tehtävä on siis säännellä tätä epätasa-arvoa ja taistella sitä vastaan lainsäädäntöteitse. Toisella puolella ovat kriminalisointia vastustavat liberalistisen tasa-arvokäsityksen kannattajat. Tämä käsitystapa korostaa yksilön perusoikeuksia elinkeinonharjoittamiseen tai seksuaalisuutensa toteuttamiseen, myös maksullisen seksin puitteissa.

Islannissa on viime aikoina useissa tutkimuksissa tutkittu asenteita prostituutioon ja strippiklubeihin. Enemmistön mielestä prostituutiota

¹³ Synovate Vilstrup julkaisi tutkimuksen 26.12.2006 ja se perustui noin 1200 henkilöön vastauksiin.

esiintyy strippiklubeilla, ja strippiklubitoimintaa tulisi rajoittaa. Vastauksissa on eroja sekä sukupuolesta että iästä riippuen. Naiset haluavat suuremmassa määrin toimintarajoituksia. Samoin vanhemmat kannattavat suurempia rajoituksia kuin nuoret (Capacent-Gallup 1999). Islannin yliopiston sukupuoli- ja naistutkimuskeskuksen vuonna 2003 suorittaman tutkimuksen mukaan enemmistö islantilaisista on sitä mieltä, että seksin oston tulisi olla lainvastaista; 60 % miehistä ja 69 % naisista ajatteli näin. Kysymykseen siitä, tulisiko itsensä elättämisen prostituutiolla olla laillista, vastasi 67 % miehistä ja 92 % naisista, ettei sen tulisi olla laillista Islannissa. Maaliskuussa 2007 julkistettiin suhtautumista seksin oston kriminalisointiin kartoittavan puhelintutkimuksen tulokset. 70 % vastanneista oli sitä mieltä, että seksin ostamisen tulisi olla rangaistavaa. (Gallup: Seksin oston tulisi olla rangaistavaa vuonna 2007). 83 % naisista ja 57 % miehistä oli sitä mieltä, että seksin ostamisen tulisi olla rangaistavaa. Vertailu vuoden 2003 tuloksiin osoittaa, että kriminalisointiin positiivisesti suhtautuvien miesten määrä on pysynyt samana, mutta vastaavasti ajattelevien naisten määrä on lisääntynyt. Diskurssitasolla naisliike on korostanut näkökulmaa prostituutiosta sukupuolistuneena väkivaltana. Tätä muotoilua löytyy myös virallisista asiakirjoista, Atlason ja Gudmundsdóttir kertovat, mutta näkökulma ei ole yltänyt lainsäädäntötasolle asti. Prostituutiosta ja ihmiskaupasta Färsearilla ja Grönlannissa ei ole paljoa tietoja, ja kuten aiemmin on mainittu, tiedossamme ei ole yhtään oikeudenkäyntiä asiasta. Näyttää myös siltä, ettei asiasta ole tehty mielialatiedusteluja tai käyty poliittisia keskusteluja, jotka voisivat peilata asenteita prostituutioon. Ahvenanmaalla on tietysää määrin alettu keskustella prostituutiosta, ei vähiten sen takia, että prostituutiota ja ihmiskauppaa epäillään esiintyvän Ahvenanmaan kautta kulkevassa lauttaliikenteessä.

3. Analyyttistä keskustelua

3.1 Prostituutio sosiaalisena ongelmana

Siinä missä Pohjoismaat ovat kehittäneet selkeää yhteistyötä ihmiskaup-
pakysymyksen hoitamisessa,^{14,15} on prostituutiokysymys yhä edelleen
ristiriitainen aihe. Pohjoismaat määrittelevät prostituution sosiaalisesti
ongelmaksi, jota tulee hoitaa ensisijaisesti sosiaalityön kautta. On toki
olemassa eroja siinä, miten prostituutio konstruoidaan sosiaalisesti on-
gelmaksi ja millaiset toimenpiteet nähdään kysymyksen hoitamiseen
sopiviksi. Seuraavassa keskustellaan niistä prosesseista, joiden kautta
prostituutio konstruoidaan sosiaalisesti ongelmaksi ja kuinka näistä on-
gelmanratkaisutavoista keskustellaan Pohjoismaissa.

Taustaksi asian käsittelylle tulee etsiä niitä tietoja, joita aiheesta on
tuotettu tutkimuksen ja sosiaalityön kautta. Jo 1980-luvun alussa vakiintui
Pohjoismaissa kriittinen yhteiskuntatieteellinen tutkimussuuntaus, joka
sai myös kansainvälistä huomiota. Ruotsissa kiinnitettiin huomiota prosti-
tuution taustalla oleviin syihin. Kysymys, johon kiinnitettiin erityisesti
huomiota, oli miten prostituutio voidaan liittää sukupuolten eriarvoiseen
kohteluun (Månsson 1981). Myös seksiä ostavia miehiä tutkittiin (Mån-
sson & Linders 1984). Norjassa kritisoitiin prostituution usein funktionaa-
lisia selityksiä, joiden mukaan prostituutiota olisi olemassa sen takia, että

¹⁴ Kyseessä oli vuonna 2001 aloitettu naiskauppaa vastustavan Pohjoismais-balttilainen tiedotuskampanja, jonka avulla pyrittiin parantamaan tietoisuutta ihmiskaupasta. Pohjoismaiden ja Baltian tasa-arvo- ja oikeusministerit ottivat tähän kampanjaan osaa, ja mukana oli myös Pohjoismaiden ministerineuvosto. Lisätietoja kampanjasta on saatavissa sen loppuraportista (Pohjoismaiden ministerineuvosto 2004).

¹⁵ Vuonna 2002 Pohjoismaiden ja Baltian maiden ulkoasianministerit perustivat Nordic Baltic Task Force against Trafficking-ryhmän. Sen aloitteesta on käynnistetty kolmivuotinen pilotti-projekti, missä pyritään suojelemaan ihmiskaupan uhreja ja turvaamaan heidän paluunsa kotimaahan. Projekti päättyy vuonna 2008. Katso: www.nordicbaltic-assistwomen.net.

miesten ja naisten seksuaalisuus ilmenee eri tavoin. Siellä kyseenalaistettiin myös seksiä myyvien naisten moraalinen tuomitseminen. Sen sijaan keskityttiin siihen, että yritettiin ymmärtää prostituutioon ryhtyminen henkilökohtaisten ongelmien, sosiaalisen epätasa-arvon ja huumeiden käytön seurauksena (Høigård ja Finstad 1986). Myös Suomessa prostituutio liitettiin ymmärrykseen sukupuolesta, vallasta ja sosiaalisesta epätasa-arvosta. Margareta Järvinen laati tutkimuksen (1990) kontrollista, jonka alaisina naiset olivat Helsingissä vuosina 1945–1986. Hän kuvaili sitä erääksi naiskontrollin muodoksi. Tanskassa prostituutiotutkimuksella ei ole ollut samanlaista keskeistä asemaa kuin Norjassa ja Ruotsissa, mutta tehdyissä tutkimuksissa prostituutio on nähty sosiaalisena ongelmana (Bechmann Jensen et al. 1990).

Prostituutiota tutkittaessa tutkitaan siis ilmiötä, joka voidaan tulkita tasa-arvokysymykseksi ja sosiaaliseksi ongelmaksi. Pohjoismaainen tutkimussuuntaus on kasvanut yhteistyössä sosiaalityön kanssa tai sen kautta, mikä tarkoittaa sitä, että prostituution parissa tapahtuvalla sosiaalityöllä on ollut suuri vaikutus tieteenharjoittamisen kehittymiseen. Useiden tärkeimpien pohjoismaisten tutkimusten lähtökohtana on juuri sosiaalityön kautta esiin nousseet ongelmat. Viime vuosina on usein annettu sosiaalityötä tekeville tahoille tehtäväksi myös koota tietoa prostituutiosta; esimerkiksi Ruotsin sosiaalishallitus seuraa asiaa jatkuvasti ja kerää tietoja prostituution kehityksestä sekä paikallistasolle tehtävistä sosiaalisista toimenpiteistä, ja norjalainen Pro Sentret nimitettiin kansalliseksi osaamiskeskukseksi vuonna 1993.

Prostituutiotutkimus, yhdessä sosiaalityöstä saatujen kokemusten kanssa, muodostaa siis tärkeän perustan saatavilla olevalle tiedolle. Koska tieto on sosiaalityöstä niin läheisesti riippuvainen, on meillä tietoja juuri sosiaalityön kohteina olevista ryhmistä, siis joko etsivän toiminnan kautta tai prostituutiosta toimivista henkilöistä, jotka ovat itse hakeutuneet yhteiskunnan tuen ja avun piiriin. Kyseessä ovat etupäässä katuprostituution parissa toimivat naiset. Meillä on huomattavasti vähemmän tietoutta naisista ja miehistä, jotka toimivat näkymättömämmän prostituution parissa, esimerkiksi Internetissä tai sisätiloissa, kuten bordelleissa tai hierontalaitoksissa. Tällä on seurauksensa siihen, miten prostituutio esitetään sosiaalisena ongelmana ja miten prostituutiopolitiikkaa Pohjoismaissa laaditaan.

Olemme kuvailleet, miten prostituutio Pohjoismaissa käsitetään sekä tasa-arvokysymyksenä että enenevässä määrin myös globaaliseen epäoi-

keudenmukaisuuteen liittyvänä kysymyksenä. Siinä missä pohjoismainen prostituutiotutkimus käytti 1980-luvulla sukupuolta analyysinsä lähtökoh- tana, käsittelee pohjoismainen prostituutiotutkimus nykyään pääasiassa kansainvälistä prostituutiota. Sukupuoli on edelleen tärkeässä osassa, mutta muille rakenteellisille eroille annetaan yhtä suuri merkitys. Erityi- sesti Norjassa ja Tanskassa on ulkomaisten naisten määrän lisääntyminen prostituutiossa leimannut tieteen kehitystä. On laadittu useita tutkimuksia kansainvälisestä prostituutiosta ja siinä toimivista ihmisistä (Spanger 2002; Skilbrei & Polyakova 2006; Skilbrei et al. 2006; Holm 2007).

Ei ole asiaankuulumatonta, kuka tekee tiedettä kentällä ja mitä mene- telmiä käytetään. Tietoa tuottavien sosiaalisten toimenpiteiden tärkeänä tehtävänä on ollut prostituutiossa toimivien ihmisten laskeminen, jotta saataisiin tietoa prostituution laajuudesta sekä toimijoita ja heidän tausto- jaan karakterisoivien ominaisuuksien selvittäminen, oli sitten kyseessä huumeiden väärinkäyttö tai köyhyys kotimaassa. Näin voidaan jakaa ihmiset kahtia ”normaaleihin” (henkilöt, jotka eivät osta tai myy seksiä) ja ”poikkeaviin” (henkilöt, jotka ostavat tai myyvät seksiä). Näin luodaan myös normatiiviset rajat. Tutkimalla sitä, miten prostituutiosta syntyy sosiaalinen ongelma, selkiytetään myös sitä tosiasiaa, että tällä osa- alueella toimivat ihmiset voidaan määritellä osaksi tätä sosiaalista ongel- maa.

Samalla, kun painopiste Pohjoismaissa on siirtynyt kansainväliseen prostituutioon – ei vain tutkimuksessa, vaan myös politiikassa ja medias- sa – on kysymys prostituutiokysymyksen ratkaisuista aktualisoitunut. Kuten yllä olemme kuvanneet, Pohjoismaissa on kymmenen viime vuo- den aikana tapahtunut suuria oikeudellisia muutoksia. Parituslainsäädäntö on muuttunut useissa maissa. Tanskassa ja Islannissa seksin myyminen itsensä elättämiseksi ei ole enää rangaistava teko, ja kahdessa maassa on seksin ostaminen kriminalisoitu: Ruotsissa astui voimaan yleinen kielto ja Suomessa osittainen. Kaikissa maissa on ihmiskauppa kielletty. Prostituutiokenttä on viime aikoina huomattavassa määrin ”kriminalisoitunut”, mikä tarkoittaa, että prostituution oikeudellinen käsittely on priorisoitu korkeammalle kuin aiemmin. Tämä kehitys perustuu tiettyssä määrin sii- hen, että Pohjoismaat ovat kiinni kansainvälisissä sitoumuksissa. Kan- sainväliset sopimukset rajoittavat nykyään valtioiden mahdollisuuksia ratkaista ongelmat omilla menettelytavoillaan. Tästä voidaan keskustella käyttämällä termiä ”oikeudellistaminen” (Habermas 1984). Tämä tarkoit-

taa yhtäältä sitä, että poliitikkojen on pitäydyttävä kansainvälisissä sitoumuksissa, toisaalta sitä, että sosiaalisten ongelmien oikeudellinen sääntely on lisääntynyt. Se, että kansainväliset sopimukset rajoittavat valtioitten toimintavapautta, voi johtaa siihen, että kansalliset priorisoinnit ja näkökulmat voivat jäädä pimentoon. Esimerkkinä tästä olkoon Ruotsin ensimmäinen ihmiskauppapykälä, joka kielsi alun perin ainoastaan seksuaalista hyväksikäyttöä sisältävän ihmiskaupan. Se muutettiin myöhemmin sisältämään myös muut hyväksikäytön muodot.¹⁶ Seksuaalisen hyväksikäytön sijoittamista muiden hyväksikäytön lajien joukkoon on kritisoitu siitä, että se hämärtää ruotsalaista näkökulmaa prostituutioon yhtenä väkivallan muotona. Kun seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa rinnastetaan muunlaiseen ihmiskauppaan kuten pakkotyöhön tai elinkauppaan liittyvään, jää prostituutio erityistapauksena näkymättömiin.

Kansainvälisissä sopimuksissa painotetaan erityisen ihmiskauppalainsäädännön tärkeyttä ja sitä, että ihmiskaupan uhreilla on oltava laissa määrätyt oikeudet. Tämä ei kuitenkaan ole ainut selitys sille, että prostituutiokenttää säännellään lisääntyvissä määrin yhä yksityiskohtaisemmillä laeilla ja säädöksillä. Myös kansallisilla ja pohjoismaisilla prosesseilla on oma merkityksensä tässä kehityksessä, kuten prostituutiomarkkinoiden muutoksissa ja lisääntyneessä mielenkiinnossa ”kysyntäpuoleen”. Keskitymällä kysyntään on tartuttu lain normatiiviseen tehtävään suhteessa prostituution potentiaaliin asiakkaisiin. Tämä muodosti tärkeän pohjan esimerkiksi Ruotsissa, kun käytiin keskustelua seksinostolakia säädettäessä. Norjassa keskustelujen keskipisteessä on sen sijaan seksin oston kiellon suhteen ollut, miten se voisi auttaa poliisin käytännön työssä ihmiskauppaa vastaan.

Prostituutiolainsäädännön muutosten, paikallisten järjestyssääntöjen soveltamisen ja kansallisen siirtolaisuuslainsäädännön myötä hallitaan prostituutiota siis aiempaa enemmän kontrollitoimenpitein. Tätä voidaan pitää suurena muutoksena, kun muistetaan, että painopiste oli sitä ennen 30 vuoden ajan ollut sosiaalityössä. Tehdyt sosiaaliset toimenpiteet olivat aikanaan uutta, ja niiden seurauksena prostituutiossa olevien miesten ja naisten ongelmat sekä ennen prostituution aloittamista että sitä seuranneet ongelmat nousivat esiin. Painopiste on nyt siirtynyt: toimenpiteet tähtäävät prostituution vähentämiseen. Samanaikaisesti syntyy riski, että prosti-

¹⁶ Lakiesitys 2003/04:111: Laajennettu rikosvastuu ihmiskaupasta.

tuutiomarkkinoita ja prostituutiossa toimivien arkea muutetaan tahattomasti negatiiviseen suuntaan. Parituslainsäädännön muutokset Norjassa voidaan tulkita esimerkiksi tällaisesta kehityksestä. 1990-luvun puolivälissä oltiin varsin huolestuneita kasvavasta hierontalaitoksissa tapahtuvasta prostituutiosta. Tilanteen oikaisemiseksi käytettiin useita lakeja ja asetuksia, kuten ulkomaalaislakia ja terveyssäädöksiä. Samassa yhteydessä kriminalisoitiin myös tilanvuokraus prostituutiotarkoituksiin. Näihin lakeihin vetoamalla prostituutio vähentyi tuntuvasti (Skilbrei 2001). Sen jälkeisinä vuosina sisätiloissa tapahtuva prostituutio ei ole ollut niin näkyvää tai organisoitua. Sen sijaan naiset ovat asettautuneet yksin asuntoihin, mikä rajoittaa naisten suojaa väkivaltaa vastaan. Lisäksi on havaittu katuprostituution lisääntyneen. Nyt katuprostituutio kuvataan suurimmaksi ongelmaksi samaan aikaan, kun on syytä olettaa, että kehitys johtuu muiden muassa sisätiloissa tapahtuvaan prostituutioon kohdistuneiden poliisiasioiden sekä oikeuskäsittelyjen lisääntymisestä.

Asian oikeudellistamisen mahdollisena seurauksena voi olla se, että varsinainen ongelma muuttuu vähitellen juridiseksi ongelmaksi, koska yhä suurempaa osaa ongelmasta säännellään laein. Määrittelemällä ilmiö oikeudelliseksi haasteeksi syntyy riski, että aiemmin niin merkityksellisen sosiaaliryönnön merkitys Pohjoismaissa vähenee.

Päätettäessä tulkita prostituutio sosiaalisesti rakenteeksi havainnollistetaan myös se tosiasia, että tämä ilmiön määritelmä on etusijalla muihin nähden. Valittua suhtautumista ja kysymyksen käsittelytapaa kohdellaan siis oikeana, vaikka saataisiin vastakkaistakin informaatiota. Miehiä ei sisällytetä prostituutiokategoriaan, sillä prostituutio nähdään heteroseksuaalisena toimintana, joka perustuu sukupuolten väliseen epätasa-arvoon. Poliitikot ja muut saavat kerran toisensa jälkeen kuulla, että sisätilat prostituutiopaikkana on vähintään yhtä tärkeä arena kuin kadut. Samanaikaisesti tietoa haetaan suuresta määrin juuri kaduilta; määrääarviot tehdään sieltä, ja suunniteltavien sosiaalisten toimenpiteiden lähtökohdat otetaan sieltä. Konstruoimalla prostituutio sosiaalisesti ongelmaksi annetaan tietyille ammattilaisille ja ryhmille tahattomasti lisää määrittelyvaltaa.

Kun prostituutiota sosiaalisena ongelmana peilataan sekä sosiaalisia toimenpiteitä että kieltoja vasten, tulokset voivat olla ristiriitaisia. Kieltojen ja sosiaalisten toimenpiteiden välisestä suhteesta keskustellaan jatkuvasti, ja sosiaalisia toimenpiteitä suunniteltaessa tulisi arvioida, miten ne toimivat yhdessä erilaisten kieltojen kanssa. Uusia lakeja säädettäessä

pitää samaten arvioida, miten ne tulevat vaikuttamaan mahdollisuuksiin tehdä sosiaalityötä. Norjassa ja Tanskassa on suuressa määrin suuntauduttu sosiaaliin toimenpiteisiin haittavaikutusten minimoimiseksi. Yhteiskunnan tarjoama tuki ja apu ei ole suunnattu auttamaan miehiä ja naisia pois prostituutiosta vaan haittojen vähentämiseen. Ruotsissa sosiaaliset toimenpiteet on suurelta osin suunnattu prostituution vastaiseen taisteluun sekä siihen, että siinä mukana olevat miehet ja naiset jättäisivät sen. Vaikka nämä vaikuttavat ristiriitaisilta tavoilta vaikuttaa ihmisten elämään, on kysymys kontrollin (lainsäädäntö) ja huolenpidon (sosiaalityö) suhteista monimutkaisempaa (Jansdotter ja Svanström 2007; Skilbrei ja Renland 2008). Sosiaalisten toimenpiteiden muodossa tarjottavaan huolenpitoon sisältyy myös eräänlaista kurinpitoa: asiakkaiden toivotaan muuttuvan. Samaan aikaan käydään prostituutiolainsäädännöstä myös keskustelua, joka ei näe sitä pelkästään kontrollina, vaan myös huolenpitoa: paritus- ja ihmiskauppalainsäädäntö pyrkii suojelemaan prostituutiossa toimivia naisia ja miehiä hyväksikäyttöä vastaan, ja seksikaupan kriminalisointi pyrkii edistämään tasa-arvoa. Sosiaalisten toimenpiteiden motiivit eivät juonnu pelkästään huolenpitoon, eivätkä lainsäädäntö ja poliisitoimet ole pelkästään kontrollia. Tällaisen pohdinnan pohjalta ei prostituutiokentän oikeudellistaminen välttämättä tarkoita sitä, että näkökulma prostituutioon sosiaalisena ongelmana muuttuisi.

3.2 Loppusanat

Yhteiskunnallisen tutkimuksen tärkeänä tehtävänä on valottaa, miten nykyinen ymmärrys asiasta on syntynyt ja millaisia seurauksia sillä on. Prostituutio Pohjoismaissa-tutkimusprojektissa meillä on ollut tavoitteena kuvailla, miten prostituutio ja siinä toimivat ymmärretään ja miten asiaa käsitellään eri aikakausina ja eri konteksteissa. Olemme myös pyrkineet pääsemään ilmiötä koskevien hajanaisten käsitysten taakse.

Eri Pohjoismailla on paljon yhteistä niin taloudellisesti, kulttuurillisesti kuin sosiaalisesti. Ruotsalaisen valtiotieteilijän Christina Bergqvistin mukaan (1999) on kuitenkin samanaikaisesti olemassa riski, että oletetut yhtäläisyydet painavat varjoonsa mahdolliset eroavaisuudet. Tässä projektissa olemme pyrkineet kuvailemaan yksityiskohtaisesti, miten Pohjoismaat lähestyvät käsitettä nimeltä prostituutio. Olemme olleet erityisen

tarkkaavaisia niillä osa-alueilla, joilla maat näyttävät eroavan toisistaan. Yllä olevissa kuvauksissa onkin sekä suuria yhtäläisyyksiä että suuria eroja sen suhteen, miten prostituutiota tulkitaan ja käsitellään. Tutkimukset osoittavat myös, että prostituutiota määritellään, konstruoidaan ja käsitellään eri tavoin eri ajanjaksoina ja eri konteksteissa. Samoin ilmenee, että määritelmä eri maissa ei ole muuttumaton. Vaikka Pohjoismaissa on erotettavissa eri tapoja määritellä prostituutio sosiaalisena ongelmana, ovat erot prostituution määrittelemisessä Pohjoismaiden ja muun maailman välillä suuremmat kuin Pohjoismaiden sisällä.

Kirjallisuus

- Ásgeirsdóttir, Bryndís Björk et al. (2001): *Vændi á Íslandi og félagslegt umhverfi þess: Áfangaskýrsla (Prostituutio Islannissa ja sosiaalinen ympäristö: osaraportti)*. Reykjavík: Rannsóknir og greining ehf og Dómsmálaráðuneytið (Reykjavík: Tutkimus ja analyysi: Oikeus- ja kirkkoministeriö)
- Bechmann Jensen, Torben et al. (1990): *Prostitution i Danmark*. Kööpenhamina: Socialforskningsinstituttet
- Bergqvist, Christina (1999): ”Norden – en modell eller flera?” Teoksessa: *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Christina Berg-qvist (toim.). Oslo: Universitetsforlaget ja Pohjoismaiden ministerineuvosto
- Bjønness, Jeanett (2008): ”Vil du have et andet liv?” Teoksessa: *Købt eller solgt*. Birgitte Graakjær Hjort (toim.). Århus: Klim
- BRÅ (2007): *Kriminalstatistik 2006*, Rapport 2007: 20. Tukholma: Brottsförebyggande rådet
- BRÅ (2008): *Kriminalstatistik 2007*, Rapport 2008: 17. Tukholma: Brottsförebyggande rådet
- Capacent-Gallup (1999): *Gallups nationella opinionsundersökning: Afstaða til nektarstaða (Asenteita strippiklu-beihin)*. URL: <http://gallup.is/?PageID=762&NewsID=480> [Haettu 23.07.2008]
- Gallup: *Vændiskaup skyldu vera refsiverð (Saksin oston tulisi olla rangaittavaa)* (2007): RÚV (Islannin Radio). URL: <http://www.ruv.is/heim/frettir/frett/prenta/store64/item149150> [Haettu 23.07.2008]
- Haavio-Mannila, Elina et al. (2001): *Trends in Sexual Life. Measured by national sex surveys in Finland in 1971, 1992 and 1999, and a comparison to a sex survey in St. Petersburg in 1996*. Working Papers E 10/2001. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto
- Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action Vol. 2*. Lontoo: Heinemann
- Holm, Maibrit (2007): ”Mellem migrant og sexarbejder: Nigerianske kvinder i prostitution i Danmark.” Teoksessa: *Sociologi i dag*, vol. 37 (3-4): 31-57
- Høigård, Cecilie & Finstad, Liv (1986): *Bakgater – Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax forlag
- Jansdotter, Anna & Svanström, Yvonne (2007): ”Inledning” Teoksessa: *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Nor-*

- den 1880-1940. Jansdotter, Anna & Svanström, Yvonne (toim.). Göteborg ja Tukholma: Makadam
- Järvinen, Margaretha (1990): *Prostitutionen i Helsingfors – en studie i kvinnokontroll*. Turku: Åbo Akademis Förlag
- Lautrup, Claus (2002): *Unge i prostitution og lovgivning. Evaluering af straffelovens §223a*. Kööpenhamina: PRO-centret
- Lehti, Martti & Aromaa, Kauko (2002): *Trafficking in Human Beings, Illegal Immigration and Finland*, Helsinki: HEUNI Publication Series No. 38
- Månsson, Sven-Axel & Linders, Annulla (1984): *Sexualitet utan ansikte – könsköparna*. Tukholma: Carlsson & Jönsson
- Månsson, Sven-Axel (1981): *Könshandels främjare och profitörer- om förhållandet mellan hallick och prostituerad*. Lund: Doxa
- Månsson, Sven-Axel (1998): ”Den köpta sexualiteten.” Teoksessa: *Sex i Sverige - om sexuallivet i Sverige 1996*. Bo Lewin (toim.). Tukholma: Folkhälsoinstitutet
- Pedersen, Merete (2007): ”Den problematiska prostitutionslagstiftningen och den usedliga osedlighetspolisen i Danmark 1870-1906.” Teoksessa: *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880-1940*. Jansdotter, Anna & Svanström, Yvonne (toim.). Göteborg ja Tukholma: Makadam
- Pohoismaiden ministerineuvosto (2004): *Nordic Baltic Campaign Against Trafficking in Women, Final report 2002*, ANP 2004:715: Kööpenhamina: Pohoismaiden ministerineuvosto
- Pro Sentret (2008): *Året 2007*. Oslo: Oslo Kommune
- Rannsóknastofa í kvenna- og kynjafræðum (Sukupuoli- ja naistutkimuskeskus) (2003): *Jafnréttismál – viðhorfsrannsókn (Tasaarvokysymykset – asennetutkimus)*. Reykjavík: IMG-Gallup
- Rasmussen, Nell (2007): *Prostitution i Danmark*. Kööpenhamina: Servicestyrelsen, Velfærdsministeriet
- Regeringens proposition 2003/04:111 *Ett utvidgat straffansvar för människohandel*. Tukholma: Sveriges regering
- Rikskriminalpolisen (2007): *Människohandel för sexuella och andra ändamål, Lägesrapport 9, 1 jan-31 dec 2006*, Tukholma: RKP KUT Rapport 2007:6
- Skilbrei, May-Len & Polyakova, Irina (2006): ”My life is too short; I want to live now”: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo
- Skilbrei, May-Len & Renland, Astrid (2008): ”Å tolerere eller ikke å tolerere, det er spørsmålet: Forholdet mellom lovgivning og sosialt arbeid på prostitusjonsfeltet.” Teoksessa: *Tidskrift for velferdsforskning*, vol. 11 (3): 166-178
- Skilbrei, May-Len (2001): ”The Rise and Fall of the Norwegian Massage Parlours: Changes in the Norwegian Prostitution Setting in the 1990s.” Teoksessa: *Feminist Review*, vol. 1 (67): 63-77
- Skilbrei, May-Len (2003): ”Nordic prostitution control: Far away, so close.” Teoksessa: *Prostitution Control and Globalisation*. Oslo: Pro Sentret
- Skilbrei, M-L, Tveit, M & Brunovskis, A (2006): *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*. Oslo: Fafo
- Socialministeriet (2007): *Prostitutionens omfang og former*. Kööpenhamina: Servicestyrelsen, Socialministeriet. URL: www.vfcudsatte.dk/page757.asp [Haettu 02.09.2008]
- Spanger, Marlene (2002): ”Black prostitutes in Denmark.” Teoksessa: *Trans-*

national Prostitution. Changing Global Patterns. Thorbek, Susanne & Pattanaik, Bandana (toim.). Lontoo: Zed Books

Stígamót (2008): *Ársskýrsla Stígamóta 2007* (Stígamótin vuosikertomus 2007). Reykjavík: Stígamót

Tasa-arvobarometri 2004. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2004:20

Tasa-arvobarometri 2008. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, tulossa

Liitteet

Konferenssikutsu ja alustava ohjelma

Konferenssikutsu:

Prostituutio Pohjoismaissa

16.–17. lokakuuta 2008, Rosenbad, Tukholma

Lisätietoja konferenssista, hotelleista jne. osoitteesta www.nikk.uio.no

Prostituutiosta on keskusteltu ja väitelly ahkerasti Pohjoismaissa. Mitä prostituutiosta ja prostituutioon kytkeytyvästä ihmiskaupasta Pohjoismaissa tiedetään? Mitä ilmiöiden esiintymisestä ja laajuudesta on saatu selville? Minkälaisia asenteita niihin liittyy Ilmaistaan? Kuinka näitä asioita käsitellään oikeudellisesti ja minkälaisiin toimenpiteisiin Pohjoismaissa on ryhdytty?

Konferenssissa julkaistaan tutkimusprojektin "Prostituutio Pohjoismaissa" tulokset. Projektin on Pohjoismaiden ministerineuvoston tehtävänannon pohjalta toteuttanut NIKK. Konferenssissa esitellään muun muassa:

- yhteenveto, johon on koottu ja kriittisesti kommentoitu olemassa olevaa tietoa prostituution ja siihen kytkeytyvän ihmiskaupan laajuudesta
- selvitys siitä, kuinka prostituutiota ja prostituutioon kytkeytyvää ihmiskauppaa käsitellään lainsäädännön ja muiden toimenpiteiden kautta
- tulokset naisten ja miesten seksikauppaan kohdistuvia asenteita kartoittaneesta tutkimuksesta sekä useammasta siihen liittyneestä laadullisesta tutkimuksesta

Konferenssin ensimmäinen päivä keskittyy tutkimustulosten vertailuun Pohjoismaiden kesken sekä yhteispohjoismaiseen paneelikeskusteluun. Toisena päivänä keskustelua syvennetään

kunkin maan osalta. Alustava ohjelma ohessa.

Konferenssi on maksuton, mutta osallistujat maksavat matkat ja majoituksen itse. Kansalaisjärjestöt, nuoret osallistujat jne. voivat kuitenkin hakea matkatukea. Vapaamuotoinen hakemus lähetetään osoitteeseen nikk@nikk.uio.no viimeistään 15. elokuuta. Konferenssikieli on "skandinaviska", tulkkaukselta suomi-"skandinaviska"-suomi on saatavilla.

Ilmoittaudu osoitteesta www.nikk.uio.no viimeistään 22. elokuuta 2008. Osallistujamäärä on rajoitettu. Mikäli osallistujia ilmoittautuu enemmän kuin mahtuu, pyrkivät järjestäjät varmistamaan, että osallistujakunta on laajasti kaikista Pohjoismaista. Ilmoittautumiset vahvistetaan viimeistään 29. elokuuta.

Tervetuloa!

Solveig Bergman
Johtaja, NIKK

Monica Silvell (sign.)

Puheenjohtaja, Pohjoismaiden
tasa-arvoasiain virkamieskomitea

Alustava ohjelma

Torstai 16. lokakuuta

- 12:00 - 13:00 Ilmoittautuminen ja lounas
- 13:00 - 13:30 *Tervetuloa*
Integraatio- ja tasa-arvoministeri Nyamko Sabuni, Ruotsi
NIKKin johtaja Solveig Bergman
- 13:30 - 14:15 *Prostituutio tiedon alueena*
Projektin esittely ja keskeiset tulokset
Projektin johtajat Charlotta Holmström ja May-Len Skilbrei
- 14:15 - 15:00 *Sessio 1: Lainsäädäntö pohjoismaisissa konteksteissa – oikeudellisia suhtautumistapoja prostituutioon*
- 15:00 - 15:30 Kahvitauko
- 15:30 - 16:15 *Sessio 2: Prostituutioon kohdistuvat asenteet – kuvaus prostituutioon kohdistuvista näkökannoista eri empirisissä yhteyksissä*
- 16:15 - 17:45 *Paneelikeskustelu: Pohjoismaisia ajatuksia teorian ja käytännön kentiltä*
- Jaana Kauppinen**, Suomi, toiminnanjohtaja, Pro-tukipiste ry
Nell Rasmussen, Tanska, Sosiaalihuollituksen julkaiseman käsi- ja oppikirjan "Prostitution i Danmark" kirjoittaja.
Sven-Axel Månsson, Ruotsi, sosiaalityön professori Malmö Högskolassa sekä tutkimusprojektin Sukupuoli, seksuaalisuus ja sosiaalityö tieteellinen johtaja
Inga Marte Thorkildsen, Norja, Sosialistisk Venstrepartin kansanedustaja, lakivaliokunnan ent. jäsen
Guðrún Jónsdóttir, Islanti, sosionomi ja Stigamat – Icelandic Councilling and Information Centre for Survivors of Sexual Violence – keskuksen puhemies
- Paneelin puheenjohtajana toimii **Maria Edström**, toimittaja ja Göteborgin yliopiston tutkija, tiedotusopin ja joukkoviestinnän laitos
- 17:45 - 18:00 *Yhteenvedo päivän aikana sanotusta*
Kristín Ástgeirsdóttir, Tasa-arvokeskuksen johtaja, Islanti
- 18:30 Vastaanotto ja buffet

Perjantai 17. lokakuuta

- 08:45 - 09:00 Kahvia ja hedelmiä
- Tutkimustulosten esittely. Valmisteltu kommentti ja keskustelua jokaisen esityksen jälkeen**
- 09:00 - 09:40 *Sosiaalipoliittiset toimenpiteet sekä prostituutioon ja ihmiskauppaan kohdistuvat asenteet Tanskassa*
Jeanett Bjonness, Århusin yliopisto
Marlene Spranger, Roskilden yliopistokeskus
- 09:40 - 10:20 *Rajat ylittävä prostituutio, kriminalisointikeskustelu ja prostituutioon kohdistuvat asenteet Suomessa*
Anne-Maria Marttila, Helsingin yliopisto
- 10:20 - 11:00 *Prostituutio islantilaisessa kontekstissa – esiintyvyys, lainsäädäntö ja sosiaalipoliittiset toimenpiteet*
Gísli Hrafn Atlason, Islannin yliopisto
- 11:00 - 11:30 Kahvitauko
- 11:30 - 12:10 *Sosiaalipoliittiset toimenpiteet ja prostituution esiintyvyys Norjassa. Kriminalisointikeskustelu.*
May-Len Skilbrei, Fafo tutkimussäätiö
Marianne Tveit, Fafo tutkimussäätiö
Synnøve Jahnsen, Bergenin yliopisto
- 12:10 - 12:50 *Seksin oston kielto käytännössä: poliisin ja sosiaalipalvelujen kokemuksia*
Charlotta Holmström, Malmö högskola
Jari Kuosmanen, Göteborgin yliopisto
Annelie Siring, Göteborgin yliopisto
- 12:50 - 13:00 Päätössanat

Nordiskt institut för kunskap om kön – NIKK